

цск

ЛІТАРАТУРА

і МАСТАЦТВА

27 ЛЮТАГА

2004 г.

№ 9/4246

АНОНС!

Набліжаецца 60-годдзе вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і 60-годдзе Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне. Установа «Літаратура і Мастацтва» праводзіць агульнанацыянальную акцыю па стварэнні кнігі «Наша Перамога». Запрашаем усіх, хто зацікаўлены, да супрацоўніцтва.

Роздум пісьменніка над кнігай «Чарнобыльская рана», што выдадзена РВУ «Літаратура і Мастацтва».

6

ЛАД

100 дзён у эфіры

— ідуць перадачы тэлеканала «Лад». Новы канал — новыя задачы і праблемы... Пра іх у наступным нумары газеты.

НА ЗДЫМКУ: Наталля БАРДЗІЛОЎСКАЯ — вядучая праграмы «Звычайны незвычайны дзень».

Фота Кастуся ДРОБАВА

Ужо не першы раз з "братэрскім" цынізмам маскоўскія (так, не расійскія, а менавіта маскоўскія) СМІ топчуцца па самым святым, што ёсць у нашага (я любюга!) народа, — па нашай годнасці. І каб жа проста падмяніліся паняцці, калі паўнакроўныя дамовы п а м і ж д з я р ж а в а м і — Расіяй і Беларуссю — парушаюцца ў інтарэсах той ці іншай расійскай кампаніі, таго ці іншага расійскага мана-

дае і не хоча ведаць, якія мы — беларусы, у чым, нягледзячы на адсутнасць нафты і газу, наша спаконвечная духоўная перавага, імкнучца атруціць адносіны паміж нашымі народамі, сарваць інтэграцыйныя працэсы, якія і так часцяком прабуксоўвалі.

Што ж, кожны жне тое, што сее. Гэты спрадвечны закон яшчэ нікому не ўдавалася адмяніць ці праігнараваць. І колькі

НЯРОЎНАСЦЬ ПЯРОЙДЗЕ Ў РАЎНАВАГУ?

□ Загадка гучыць так: на паўтары тысячы сваіх прыпадае тры тысячы чужых. Што гэта азначала? Ніколі не здагадаецца! Хаця адказ прасты: на адно айчыннае прыпадае два расійскія выдання, якія распаўсюджваюцца на Беларусі. Нягледзячы на такую няроўнасць, колькасць беларускіх газет і часопісаў змяншаецца. Да прыкладу, пасля нядаўна праведзенай рэвізіі рэестра друкаванай прадукцыі, амаль у 200 выданняў адзвалі ліцэнзіі ў сувязі з тым, што апошнія больш году не выходзілі.

Праўда, з пункту гледжання міністра інфармацыі Уладзіміра Русакевіча, інфармацыйная прастора застаецца насычанай. Па яго словах, задача міністэрства ў тым і палягае, каб клапаціцца перш за ўсё інфармацыйным забеспячэннем беларусаў. Пры гэтым трэба аддаваць перавагу якасці, а не колькасці. Міністэрства інфармацыі ўжо не першы год працуе над тым, каб перааснасіць раённыя друкарні; вядуцца перамовы з замежнымі інвестарамі аб набыцці выдавецкага комплексу для рэспубліканскіх газет. Што тычыцца перспектывы развіцця тэлебачання, дык у хуткім часе мы павінны дакачацца новага канала — спартыўнага. На ім будуць улічаны ўсе пралікі і набыткі новага тэлеканала "Культура", які яшчэ нядаўна атрымліваў шмат нараканняў ад гледачоў. Ды вось жа выправіўся; супрацоўнікі "Лада" так стараліся, што на нядаўнім конкурсе "Брэнд года" атрымалі сярэбраны медаль у намінацыі "Тэлекампанія і радыёстанцыя". Дарэчы, канал падпісаў дзве дамовы з калегамі з Расіі — з ТВЦ і НТВ (дзякуючы апошняй дамоўце на Беларусі аднаўляецца праца карпункта НТВ). Такім чынам, можна лічыць, што настаў новы этап ва ўзаемаадносінах паміж беларускім і расійскім тэлебачаннем. Тым больш што цяпер, як мяркуюць, расіяне змогуць больш бачыць і чуць аб'ектыўнай інфармацыі пра Беларусь. Думаецца, можна завяршыць гэтую нататку рытарычным пытаннем: у той час, як друкаваную прастору на Беларусі запаўняе руская інфармацыя, дык прастору глядацкую ў РФ паціху запаўняе беларуская інфармацыя?

ВІКа

З МАЎКЛІВАЙ ЗГОДЫ УЛАДЗІМІРА ПУЦІНА?

паліста, а віна за "ўскладненне адносін" ускладаецца на нас: бач, яны яшчэ да супрацоўніцтва імкнучца! Каб жа толькі звыкла ігнараваліся ці адвольна інтэрпрэтаваліся факты палітычнай і эканамічнай рэальнасці ў нашай краіне, калі і стацтыстыка ў нас, бачыце, вядзецца "не так, як ва ўсім свеце", і шматмільярдыя даходы ад гандлю зброяй, якія, на думку "вялікага" эканаміста Жукава, ледзь не ў два разы перавышаюць даходы ў гэтай сферы самой Расіі, асядаючы ў кішэні прэзідэнта Беларусі! Каб жа толькі проста ліпіся з экрану і газетных палос нахабныя павучанні адных і тых жа палысельных ад клопату пра Беларусь палітолагаў і спрэс віртуальных (іх жа ніколі не называюць) аналітыкаў! Не, і гэтага ўжо мала.

Прадпрыемствы ў нас працуюць, паціху "выздараўліваючы"? — падняць тарыфы на нафтапрадукты і электраэнергію! Пляціць сталі па сусветных цэнах за нафту і купляем электраэнергію ў іншых краінах? — пастаўкі газу скараціце! Праводзім на сусветным узроўні спаборніцтва па тэнісе на Кубак Дэвіса і перамагнем расійскую каманду? — замоўчваюць і гэты факт, як і іншыя. Рыхтуем і праводзім чэмпіянат Еўропы па біятлоне і заваёўваем чарговыя медалі? — давесці свету, што ў Беларусі з "Газпрамам" канфлікт і перакрыць газавыя вентылі! Абураецца прэзідэнт Беларусі "недружалюбым актам" саюзніка? — публічна аб'явіць свету, што нават уласны народ у сваёй любові да Расіі супрацьстаіць абранаму ім Прэзідэнту!

Тарыфы павышаюцца, пастаўкі скарачаюцца, вентылі перакрываюцца, абразы Прэзідэнта суверэннай краіны, абранага і падтрымліваемага пераважнай большасцю грамадзян, працягваюцца. І ўсё — адкрыта цынічна. І ўсё — з маўклівай згоды Уладзіміра Пуціна... Ах, браты-расіяне! Ці не заблудзіліся вашы палітычныя павадары ў джунглях вялікадзяржаўнай амбіцыйнасці? Ці не забыліся часам у чадзе перадвыбарчай кампаніі, пад уплывам розных палітэхнолагаў, сваіх і заакіяньскіх, з якога яны роду-племіні?

Горка пра гэта... Мне, пісьменніцы, праваслаўнай хрысціянцы, для якой не пустымі словамі з'яўляюцца паняцці славянства, братэрства, духоўнай еднасці, любові, супрацоўніцтва, горка ўсведамляць, што ў Расіі, у Маскве, якую ўвесь мой народ сабою прыкрываў падчас гітлераўскага нашэсця, замешваецца, варыцца тэлезелле, і ім тыя, хто не ве-

б хто потым ні абвінавачваў дрэннае палітычнае надвор'е, за надта моцныя заходнія вятры ці зноў, як заўсёды, нечаканае наступленне рэзкага пахаладання, ураджай будзе такім, якім закладаўся. Пазней жа, наступным пакаленням, як сёння нам, зноў давядзецца шкадаваць аб тым, што гісторыя нікога нічаму не вучыць і пройдзены шлях не павярнуць назад, што народы марна ўскладаюць усе спадзяванні на лідэра таго ці іншага клану, той ці іншай партыі ці партыйнай суполкі. Лідэр — не той, каго ўсім народам узвялічваюць, сапраўдны лідэр — той, хто дзеля народа сябе не шкадуе, першым прымаючы любы ўдар. Першым — і твар у твар, не хаваючыся за кліку палітолагаў і высокааплачваемых журналістаў. Як наш Прэзідэнт. Як Аляксандр Лукашэнка.

Чаму, спытаецца? Чаму заўжды ён сам — адзін? Ці не лепш было б сяды-тады і адмаўчацца, не выходзіць на камеры? Пытанні, прызнаюся, і я неаднойчы ў душы агучвала: не адразу ж пачынаеш разумець, што адказам на гэтыя пытанні з'яўляецца зноў-такі пытанне: а х т о ?

Справа, пэўна ж, не толькі ў адсутнасці мужнасці: мужнасці беларусам, як вядома, не пазычаць... Справа, на маю думку, у тым, што ёсць мужнасць сілы, а ёсць — мужнасць в е р ы. Непакідай веры ў свой народ. Веры ў сваю Радзіму. Веры ў тое, што ніхто і нішто не перашкодзіць нам выбудаваць наша жыццё светлым і бязбедным. Чалавека т а к о й веры, т а к о й мужнасці беларускі народ абраў сваім прэзідэнтам.

Не падабаецца ён Маскве? Крамлю? Ён — не дзеўка на выданні, якая павінна ўсім падабацца. Што ж да нас, беларусаў, дык хіба ўзгадваецца ў гісторыі апошняга стагоддзя, каб каго-небудзь з лідэраў у Савецкім Саюзе ці ў сучаснай Расіі ў народзе з маладых гадоў любілі называлі б а ц ь к а м? Такое ўказанне не ўвадзеш, на пасяджэнні парламента не сцвердзіш і з дапамогаю ўсіх сусветных дзяржаў не агорэш. Заслужыць трэба.

І не зашкодзіла б задумацца над гэтым сяму-таму з палітыкаў братняй саюзнай дзяржавы, якія і свайму народу служыць верай-праўдай не хочуць, і суседнія народы пры выпадку абразіць не саромеюцца.

Таіса БОНДАР

СЦІПЛЯ І «ОЧЕНЬ ДОТОННЫЕ»

Час ад часу мне ў Запар'і трапляюць беларускія газеты, і ў тым ліку "ЛіМ".

Чытаючы яго не змог не звярнуць увагі на калонку галоўнага рэдактара Казлова "Час змяніць падыход" ад 22 студзеня гэтага года. Вельмі слушна заўважана ў ёй, што мы, беларусы, неяк не зможам адыйсці ад таго вобраза, які даў нам Янка Купала, што мы з'яўляемся панамі сахі і касы...

Дарэчы, значная большасць расіян, маю на ўвазе тых хто не быў у Беларусі, успрымаюць нас па вядомых радках рускага паэта Някрасава з паэмы "Железная дорога": "Видишь, стои́т измо́жен лихора́дкою высо́корослый, большо́й бело́рус". Шчыра кажучы, мне цяжка ўявіць, калі беларусы стануць адчуваць сваю нацыянальную годнасць. Праходзяць дзесяцігоддзі, а мы як былі, такімі і застаемся: з аднаго боку вельмі працавітымі і як гавораць рускія, "очень дотонными", а з другога надзвычай сціплымі...

Вельмі добра памятаю, калі я вучыўся ў Пірэвіцкай сярэдняй школе, што знаходзіцца ў Жлобінскім раёне (гэта былі пасляваенныя гады, дзесяць класаў закончыў у 1956 г.), то мы, тады маладыя, думалі і гаварылі, што наша нацыя не ўнесла "суттэснага ўкладу" ў сусветную цывілізацыю. Ведалі толькі Скарыну і Сімяона Полацкага.

Не толькі я, але і большасць маіх аднакласнікаў са здзіўленнем даведліся ад настаўніка беларускай мовы Міхаіла Сцяпанавіча Палякова, (гэта

было, як я добра памятаю, у 1953 годзе, бо тады памёр Сталін), што было Вялікае Княства Літоўскае, што наша мова ў ім была дзяржаўнай.

Многія з маіх землякоў лічылі, што беларуская мова — гэта стварэнне Янкі Купалы і Якуба Коласа, не разумеючы таго, што іх дзяды гаварылі на беларускай мове яшчэ да часоў нашых вядомых класікаў. Адзначу і тое, што мова, на якой размаўлялі мае аднавяскоўцы, была добрай беларускай.

Асабліва сваю "ушербнасць" мы адчувалі ў адносінах да рускага народа і яго гісторыі. Узняццю ўсяго рускага садзейнічалі не толькі школьныя падручнікі, газеты (радыёкропак у вёсках амаль не было), але ў першую чаргу кінафільмы, такія як "Суворав", "Кутузаў", "Адмірал Ушакоў". Сучаснае жыццё расіян мы успрымалі па кінафільмах "Свинарка і пастух", "Кавалер Залатоў звёзды" і асабліва "Кубанские казаки". Значная частка насельніцтва ўспрымала Расію і рускіх "как нечто исключительно возвышенное". Дзе і жыццё лепшае, чым у нас і людзі больш працавітыя, чым мы.

Шчыльна сустрэўся я з рускімі, калі служыў у арміі ў Слуцку. Як вядома, Савецкая Армія была шматнацыянальнай, але ў баявых часях асноўны кантынгент складалася з рускіх, украінцаў і беларусаў. Адзначу і тое, што тады ў арміі не было дзедаўшчыны, а панавала ў асноўным узаемавыручка і сяброўства. Але і там мы, беларусы, таксама адчувалі сябе някавата. Тады нават існаваў такі анекдот. Прыходзяць маладыя салдаты ў вайсковы падраздзяленне, украінец пытаецца: дзе школа сяржантаў? — бо яму патрэбна была лычка на пагонах; рускі: а дзе гауптвахта? А беларус: дзе служба?

Як гавораць па-руску, "в одночасье" немагчыма зрабіць нацыю, якая б адчувала сябе нацыяй, але гэта магчыма, калі наша інтэлігенцыя і ў першую чаргу выкладчыкі, пісьменнікі, публіцысты зрабяць з беларуса, які быў панам сахі і касы "сумленнага чалавека з высокай нацыянальнай годнасцю"

Аляксандр ПЯТРУНІКАЎ,
г. Манчагорск, Мурманская вобл.

ЁСЦЬ ПРАПАНОВЫ, ЁСЦЬ ПРЭТЭНЗІІ

□ Своечасова пастаўлена пытанне: "Як зрабіць "ЛіМ" агульнанацыянальнай масавай газетай". Пытанне актуальнае і наспелае і гатоўнасць вырашаць яго варта ўсялякай пахвалы.

У артыкуле "Такая ў нас праўда" ("ЛіМ" ад 4 снежня 1998 г.) я паведамляў, што на ўвесь Пастаўскі раён прыходзіць 11 экзэмпляраў "ЛіМа", у тым ліку на горад Паставы — 4 экз. Прайшло пяць гадоў. 12 студзеня г.г. званю ў Пастаўскі раённы вузел сувязі, цікаўлюся, у якім стане знаходзіцца падпіска на "ЛіМ". І вось дадзеныя на пачатак 2004 года: на ўвесь Пастаўскі раён прыходзіць... 4 экзэмпляры "ЛіМа", у тым ліку на горад Паставы — 1 экз. (раённая бібліятэка). Як бачым, у 3 разы знізілася колькасць экзэмпляраў. Задумаўся: а ў чым прычыны? Здаецца, за гэты пяцігадовы тэрмін газета не здала сваіх пазіцый: і змест, і мастацкае афармленне горшымі не сталі. І тут я прыпомніў: год назад ішло пасяджэнне нашага літаб'яднання пры раённай газеце "Пастаўскі край". Як я на ім да-

водзіў пачынаючым і сталым літаратарам, каб яны вылісвалі газету "ЛіМ", што яна дастыць многае ім як творцам, што яна ім патрэбна, як, напрыклад, "Тлумачальны слоўнік беларускай мовы". Былі важкія і довады, і аргументы. Здавалася б... Ды не — ні адзін з членаў літаратурнага аб'яднання "ЛіМ" не вылісаў. Чаму?.. Ды вось жа, дакладна ведаю, што многія члены Саюза беларускіх пісьменнікаў не вылісваюць "ЛіМ". Аргумент — няма грошай. Думаю, дай газете дарма — ніхто б не адмовіўся б ад яе.

Сам я "ЛіМ" вылісваю пастаянна і даўно. Але, шчыра прызнаюся, бываюць моманты, калі душа бунтуе. З аднаго боку я — чытач, а з другога ж — творца, хочацца хоць зрэдку быць надрукаваным. Але...

У мяне як чытача да "ЛіМа" ёсць і прэтэнзіі. Часам ён надта ж перагружаны не такімі ўжо важнымі і патрэбнымі матэрыяламі. У першую чаргу гэта тычыцца розных успамінаў і дзённікаў. Думаю, у кожнага творцы знайшлося б што ўспомніць. І яшчэ. Здаюцца ў "ЛіМе" публікацыі, у якіх адзін творца прад'яўляе прэтэнзіі другому, штосьці, пакрыўджаны, абвяргае, даказвае сваю правату і г.д. і раптам, разгарачыўшыся, вырываецца з рамак прыстойнасці і пачынае абражаць чалавека, прыніжаць яго чалавечую годнасць.

Газету "ЛіМ" наўрад ці будуць чытаць будаўнікі, калгаснікі і г.д. А вось калі "ЛіМ" будзе запатрабаваны (чытай — будуць яго вылісваць і чытаць) людзьмі творчых професій ва ўсіх рэгіёнах Беларусі, то ён тады, напэўна, і стане агульнанацыянальнай масавай газетай.

Аркадзь НАФРАНОВІЧ,
Віцебская вобл.

Ансамбль "Харошкі" годна і трыумфальна прадстаўляў нашу краіну на гастролях і ў культурных акцыях у Францыі, Даніі, Швейцарыі, Сірыі, Ірданіі, Польшчы, Германіі, Бельгіі, Вялікабрытаніі, Лівіі, Індыі, Японіі, Фінляндыі, Амерыцы, Іспаніі, Італіі, Кітаі...

Вытанчаная харэаграфічная тэхніка, сакавіты нацыянальны каларыт і шчырае выкананне захапілі і скарэйлі замежных глядачоў. Разнастайныя праграмы ансамбля ўяўляюць сабою арыгінальныя харэаграфічныя спектаклі. Лірычныя павольныя кампазіцыі змяняюцца імклівым і стракатым каскадам весялосці, адметным беларускім гумарам, які шчыра любяць і цудоўна разумеюць у кожнай глядзельнай зале.

Стваральнік і кіраўнік ансамбля — **Валянціна Гаявая**, народная артыстка Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі. Дзякуючы непаўторнаму таленту харэографа і педагога, абпіраючыся на народна-сцэнічны танец, Гаявая стварыла маштабныя танцавальна-харэаграфічныя палотны з жыцця беларусаў.

На падставе фальклорных матэрыялаў яна ажыццявіла такія Унікальныя праграмы, як "Добры вечар, госці!", "Жаніцца Цярэшкі", "Беларусы"...

Але калектыў "Харошкі" — не толькі фальклорны ансамбль. Невычарпальная фантазія дазваляе стварыць Гаявой непаўторную і адметную праграму "Тураўская легенда", у якой аднаўляюцца і пераасэнсоўваюцца ў танцы старажытныя язычніцкія рытуалы нашых продкаў.

А яшчэ ёсць унікальная праграма "Полацкі сшытак"! Аснова харэаграфічнага спектакля — беларуская свецкая музыка XVI — XVII стст. Пачынаецца праграма сюжэтам "Сакалінае паляванне" — стылізаванай замалёўкай з сярэнявечнага жыцця беларускіх магнатаў, якія ўдала завяршылі паляванне і вяртаюцца дадому ў замак, дзе адбываецца шыкоўны бал, а паляўнічыя сустракаюць сваіх выбранніц. Яе змяняе харэаграфічная замалёўка "Пілігрымы". Вандроўнікі да святых мясцінаў па дарозе

сустракаюць Рыцара, Блудніцу і Манаха, які гандлюе індальгенцыямі. Яскравы вобраз Манаха бліскуча выконвае заслужаны артыст Беларусі Фёдар Ба-

"Свята ў прадмесці". Перад намі гарадскі пляч у мястэчку, дзе неўзабаве з'яўляюцца вандроўныя артысты. Вакол іх паступова збіраюцца местачкоўцы і

навія традыцыйны, і адначасова стварыла сучасны нацыянальны танец.

Некалькі слоў пра адметны аркестр калектыву "Харошкі". У аркестры гучаць старажытныя народныя інструменты — ліра, жалейка, дудачка, басэтыя, цымбалы, гудок, інструменты з чароту, сцяблінак кмену, пшанічных каласоў. Вакальныя нумары салістаў сваім каларытам гарманічна ўпісваюцца ў праграмы калектыву. Кіруе аркестрам **Уладзімір Гінько**, дасведчаны выканаўца і аранжыроўшчык.

І яшчэ. Нельга не сказаць пра арыгінальныя і самабытныя строі ансамбля. Большая частка іх саткана або вышыта ўручную вядомымі беларускімі майстрамі. Каля 1300 нацыянальных і гістарычных строяў налічваецца ў гардэробе "Харошак". Шмат якія з іх ўяўляюць каштоўнасць як самастойныя творы мастацтва. У гэтым немаляя заслуга мастакоў **Юрыя Піскуна і Аляксея Гаявога**. Іх талент, фантазія ды майстэрства падкрэсліваюць працу харэографа.

А закончыць хочацца фразай дарадцы пасольства Францыі ў Беларусі мсье **Франсуа Ларана**, які на срэбраным юбілеі "Харошак" сказаў: "Як пашанцавала беларускім дыпламатам... Часам ім папроста зайздросціш! Яны маюць выдатнейшы калектыў "Харошкі"! Дарагія калегі з беларускага Міністэрства замежных спраў, зрабіце так, каб "Харошкі" больш гастралівалі па ўсім свеце: яны вашы найлепшыя паслы".

Ірына ЗАНЕЎСКАЯ

«ХАРОШКІ» — НАЙЛЕПШЫЯ БЕЛАРУСКІЯ ПАСЛЫ!

Беларускіму дзяржаўнаму заслужанаму харэаграфічнаму ансамблю "Харошкі" сёлета споўнілася 30 гадоў.

Сваю назву ансамбль атрымаў паводле старажытнай беларускай вёскі ў Магілёўскай вобласці. Там на пачатку 1970-ых гадоў быў запісаны народны танец "Гусарыкі", які адразу ўвайшоў у рэпертуар ансамбля "Харошкі" і не пакідае яго дагэтуль. Дэбютаваў калектыў у 1974 годзе, а ўсяго праз тры гады "Харошак" адзначылі першай прэміяй і званнем лаўрэата Усесаюзнага агляду-конкурсу сярод прафесійных калектываў Савецкага Саюза.

лабайка, а ролю сляпога вандроўніка — не менш бліскуча артыст балета вышэйшай катэгорыі Аляксандр Яфрэменка.

разгортваецца народнае гулянье. Гэтая цэласная і непаўторная праграма нагадвае нам яшчэ раз пра тое, што цудоўныя часіны нашага мінулага маюць свой працяг у цяперашнім сучасным інтэрпрэтацыях.

Праграма "Бывай, XX стагоддзе!" падрыхтаваная да 30-цігадовага юбілею ансамбля, зроблена на падставе гарадскога фальклору і шлягераў. Мініяцюра "Местачковы вальс" з гэтай праграмы ні што іншае, як спектакль-замалёўка з жыцця маленькага правінцыйнага гарадка. А полька-кадрыля, падэспань, местачковы аркестр — таксама маляўнічыя мініяцюры, насычаныя "цытатамі" з гарадскога фальклору, прасякнутыя гумарам і светлай тугой па страчаных і паўзабытых часах.

Усе праграмы і спектаклі "Харошак" сведчаць: Валянціна Гаявая выдатна разумее, што беларуская традыцыйная культура частка агульнаеўрапейскай, і глыбока даследуе нашу спадчыну. Яна паноўваму пераасэнсоўвае здабыткі мінулых часоў, вяртае іх да жыцця ў цяперашніх умовах. Гаявая ад-

Гумарам, гарэзлівасцю і цяплом чалавечых адносін напоўнены гэты фрагмент. Далей ідзе замалёўка-танец "Рамеснікі", які ў харэаграфічных фарбах распавядае нам пра тое, што рамеснікі ў эпоху Адраджэння былі аднымі з самых паважаных людзей у гарадах. Дзякуючы высокаму ўзроўню рамёстваў шмат якія беларускія гарады мелі Магдэбургскае права. А вось і апошні фрагмент праграмы "Полацкі сшытак" —

ІДЗЕ ПАДПІСКА НА II-гі КВАРТАЛ 2004 ГОДА!

Шаноўныя чытачы!
Ідзе падпіска на другі квартал 2004 года. На выданні Рэдакцыйна-выдавецкай установы "Літаратура і Мастацтва" можна падпісацца ў любым паштовым аддзяленні нашай краіны. Для ўстаноў Міністэрства культуры і Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адкрыта льготная падпіска.

«Літаратура і Мастацтва»

Індывідуальная (індэкс — 63856)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 63857)

на 1 месяц — 4100 руб.
на 3 месяцы — 12 300 руб.
Льготная (індэкс — 63880)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Полымя»

Індывідуальная (індэкс — 74985)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 00141)

на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 10 800 руб.
Льготная (індэкс — 00727)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Малодосць»

Індывідуальная (індэкс — 74957)
на 1 месяц — 2700 руб.
на 3 месяцы — 8100 руб.
Ведамасная (індэкс — 00137)

на 1 месяц — 3900 руб.
на 3 месяцы — 11 700 руб.
Льготная (індэкс — 00731)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Неман»

Індывідуальная (індэкс — 74968)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 00238)

на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 10 800 руб.
Льготная (індэкс — 00728)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Всемирная литература»

Індывідуальная (індэкс — 74863)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 5200 руб.
Ведамасная (індэкс — 00135)

на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 7200 руб.
Льготная (індэкс — 00729)
на 6 месяцаў — 8400 руб.

УВАГА!

Пачынаючы з новага года максімальна скарачана паступленне выданняў Рэдакцыйна-выдавецкай установы («ЛіМ», «Малодосць», «Полымя», «Неман», «Всемирная литература») у розніцу. Адзіная магчымасць застацца нашымі чытачамі — ПАПІСАЦА!

Рэгіна Аляксандраўна ЛАЎРОВІЧ — кіраўнік грамадскага згуртавання "Доля" непаўналетніх вязняў фашызму Партызанскага раёна г. Мінска. Яна працавала інжынерам-канструктарам на Мінскім электратэхнічным заводзе, скончыўшы ў 57-м годзе Політэхнічны інстытут. Усё жыццё на адным месцы. І вось расстанне з заводам, з сябрамі-таварышамі, супрацоўнікамі. Яна сабрала іх на бядэду, і тут, можа, нават нечакана для самой, раскрылася яе сэрца. Пачала раскадваць пра дзяўчынку, што гібела ў фашысцкіх канцлагерах. Пачутае ўразіла тых, хто столькі гадоў быў з ёю побач, але не ведаў, які цяжар ляжаў увесь час на яе сэрцы.

ла мае нутро. Калі адчынілі дзверы вагона і нас вывелі на вуліцу, я кінулася піць ваду з лужыны. Мяне ледзьве адцягнулі, настрашыўшы, што памру. Гэта было ў Мінску. Потым зноў вагон-цялятнік, у якім мне амаль што не знайшлося месца. Я сядзела скурчаная, не магла выпрастаць ног і ўвесь час плакала.

...Шаснаццаць сутак язды, кармілі раз у дзень нейкай баландай.

Калі везлі па Германію, праз адчыненыя дзверы мы бачылі панурых, хмурых людзей, на нас ніхто не пазіраў. Потым нешта змянілася: людзі махаюць нам рукамі, кідаюць хлеб. Гэта была Бельгія. А нас везлі ўсё далей. Вось ужо Францыя, горад Шэрбург,

ты дзяцей, але блізіўся канец вайны і было, відаць, не да нас. Нам, дзецям, увесь час хацелася есці, таму што ежы нам не давалі. Адночы мяне паклікаў нямецкі афіцэр і наліў поўны кацялок рэшткаў іх абеду, густага супу. Я так прагна ела, а ён стаяў побач і дзіўіўся. Выгляд мой быў страшны: уся абарваная, бледная, кашляла, валасы не раслі, на галаве струпы.

Я хутка навучылася бегла гаварыць па-нямецку, магла што-небудзь папрасіць. Адночы немкі далі мне адзежу, бо мае абноскі ўжо не трымаліся на плячах.

У красавіку 45-га нас вызвалілі амерыканцы. І далі нам поўную сва-

ГАЮЧЫ ПАХ ЯБЛЫКАЎ

...І вось зноў нашая сустрэча.

— Я хацела б усё забыць, як пачварны сон, — сказала яна. — Але не забываецца. І ў той жа час шкада, столькі ўсяго пабачыла, хочацца падзяліцца.

І яна пачала раскадваць:

— На пачатку вайны да нас з'ехаліся матчыны сёстры — настаўніцы. Адна з Любаны, другая — са Слуцка... Не "з'ехаліся", правільней — сышліся. Старэйшая, Надзея, дабіралася пешшу са Слуцка, прыйшла змораная, у падранай адзежы. Яна ішла пад бамбёжкай — дзе шашою, дзе па лясках.

Найбольш мне запомніўся снежань 41-га года. У нас нарадзіўся брацік. Усе былі ўзрушаныя. Нас, дзяцей, не пусквалі ў той пакой. Мы ж весялімся, навокал вайны, але мы пакуль што гэтага не адчуваем. У нас поўная хата дзяцей, з гэтым, што нарадзіўся, сямяра. Маці і цёткі клапоцяцца пра нас, пакуль ёсць што есці. Толькі дарослыя ўвесь час пра штосьці шэпчуцца. Я ж вельмі цікаўная, падслухоўваю. Ноччу нехта пастукаў у акно. Прыйшлі партызаны. Святла ў хаце не запальвалі, гаварылі сцішна. Раскадваю, што немцаў разграмілі пад Мяскаво.

Немцы да нас ў вёску наведваліся не часта. Потым штосьці змянілася. Расстралялі нашага суседа Хаіма, яго жонку Двосю і дзяцей забралі ў раённы цэнтр. Да нас прыйшоў стараста вёскі і параў, каб мы з'ехалі адсюль. Але куды? Мой бацька, які быў на фронце, да вайны працаваў дырэктарам школы, быў камуністам.

Мы нікуды не паехалі — не было куды. Мама мяне апрадала кожную

раніцу і адпраўляла на ўвесь дзень да суседзяў, наказвала, каб я, калі прыедуць немцы ці паліцаі, дадому не прыходзіла. У вёсцы ў нас не было радні, не было падтрымкі. Мае бацькі прыехалі сюды па накіраванні РАНА. Мы былі людзі прышлыя, чужыя. Але партызаны нас не цураліся, гаварылі: тут жывуць настаўніцы.

Уся зіма 41 — 42 гадоў прайшла ў трывозе і страху. К канцу 42-га немцы пачалі бамбіць нашу вёску. Усе падаліся ў лес. Тут мы жылі ўвесь 43-ці год у зямлянках. Калі пачалася блакада партызанскага краю, пакінулі зямлянкі, спалі проста на снезе, ежы не было... Дзеці галасілі, жанчыны вар'яцелі. Немцы акружылі нас і пагналі ў ацалелы пасля бамбёжкі калгасны хлеб. Мы чакалі смерці, думалі — спляць жыўцом. Людзі голасна плакалі, крычалі, слалі праклёны, маліліся. Нервы ў катаў не вытрымлівалі, калі яны чулі гэты энк, пачыналі страляць у дашчаныя дзверы.

Бог нас мілаваў: пагналі ў лагер, у Старыя Дарогі. Потым пачалі сарціраваць. Мяне сілком адарвалі ад маці і пацягнулі зноў у барак. Я вырываюся, крычала. Я не супакойвалася, і мне зрабілі ўкол. У гэтым лагеры я прабыла некалькі дзён, потым нас пасадзілі ў машыны і павезлі ў бабруйскую турму. Нары мае былі пад самаю столлю — чацвёрты ярус. Адночы я несла ежу з кухні, пакаўзнула і ледзь не упала, салдат выбіў з маіх рук кацялок. Я засталася галодная. Залезла на нары, плакала і — вырашыла памерці. Перастала злазіць за ядою і зусім аслабла. Хтосьці заўважыў, што наверх ляжыць дзіця і зусім не варушыцца. (Тады мне было 12 гадоў). Людзі пачалі мяне падкармливаць, далі, хто што меў. Тут жа ў турме было некалькі маіх аднавяскоўцаў, але яны на мяне не звярталі ўвагі і ніколі не дапамагалі. Я для іх была чужая. Дапамагалі ў асноўным незнаёмыя, пераважна гарадскія людзі. З тае даўняе пары я не люблю вёску.

Адночы нам выдалі па вялікім акрайцы хлеба і па кацялку вады. І сказалі, што гэта на тры дні. Як галоднаму дзіцяці размеркаваць гэтую пайку: я з'ела яе адразу, выпіла ваду. А нас пасадзілі ў таварняк і везлі тры дні. Мяне мучала жудасная смага, пякотка выпальва-

канцлагер. Спачатку санпрапускнік — мы вельмі завашывелі.

Назаўтра далі мне кірку, якую я ледзьве валачыла. Пры першым удары — павалілася. Падышоў наглядчык і прагнаў мяне з работы. Такіх дзя-

буду. Не кармілі, не назіралі за намі. Мы хадзілі па вёсцы Гросайхалахайм, пабіраліся. Жылі ў піўным бары, які трымалі дзве жанчыны, маці і дачка, якіх мы звалі гросмутэр і мутэр. Мутэр была жанчына харошая. Увечары

цей, як я, набралася чалавек дванаццаць. Мы працавалі на тэрыторыі лагера — падмяталі, мылі, дапамагалі на кухні. Удзень людзей у лагеры не было, таму абед не гатавалі, і нас не кармілі. Мы перабіваліся чым бог паслаў. Увечары — пастраенне, трымалі на пляцку па дзве гадзіны.

Я ўвесь час была хворая, кашляла. Са мною побач у барак спаля дзяўчынка Юля з Асіповіч, мы пасябравалі. Адночы ахоўнік адчыніў вароты, і мы ўбачылі траву, а далей, праз дарогу было мора. Гэта быў Атлантычны акіян. Але да вады нас не пусцілі. Скорка канваіры пасадзілі нас у вагоны і павезлі з Францыі ў Германію. Я запомніла Францыю ў квецені, усю ў ружах, і французай — людзей спагадлівых. Часта ў вагоны нам кідалі батоны, калі-нікалі з маргарынам.

Колькі дзён нас везлі — не помню. Але апынуліся мы ў канцлагеры непадалёк Штутгарт. Баракі стаялі ва ўпадзіне між гор, першы ад варот — санчасце. Там працавалі рускія ўрачы. Скорка я трапіла туды з сухотамі. Знаёмыя дзяўчаткі прыходзілі развітвацца. Усе былі ўпэўнены, што памру...

Наступаў Другі фронт. І нас павезлі ў іншы лагер, ля горада Зека. Нада мною вісела пагроза патрапіць у лагер, куды звозілі хворых на сухо-

яна клікала мяне: "Рэня ком". І налівала кубак малака.

Дадому я вярнулася ў верасні 45-га. Дарога была вельмі цяжкая. Пайшла ў 4-ты клас і вельмі баялася, што даведаюцца пра маю хваробу і забароняць хадзіць у школу. Вельмі хвалявалася, калі нас павезлі на рэнтген у раённы цэнтр. У мяне так калацілася сэрца, што рэнтгеналаг здзіўіўся і захацеў паказаць мяне іншым урачам. Не ведаю нават ці глядзеў ён мае лёгкія. Паставілі мне дыягназ — неўроз сэрца. І я была вельмі шчаслівая. Мясцовы доктар мне гаварыў: "Цябе вылечыць толькі сонца". Я старалася лавіць яго промні. Нават у школе садзілася за парту, якую асвятляла сонца, пякло ў плечы. Летам у самую спёку я і цяпер не хаваюся ад сонца. Я — люблю сонца. А яшчэ — яблыкі. Толькі пачую пах яблыкаў, як памяць малое такую карціну: дзве жанчыны выходзяць на ганак і працягваюць мне талерку з яблыкамі. Гэта было недзе напрудвесні ў той вёсцы, дзе мы жабравалі пасля вызвалення. Тады ў мяне закружылася галава ад паху тых яблыкаў...

Гавораць, што добрае, харошае забываецца, помніцца толькі дрэннае. Гэта — няпраўда. Я ніколі не забуду тых жанчын. Я іх так часта бачу... Як толькі пачую пах яблыкаў.

Ніна МАЕЎСКАЯ

Ваш улюблены мужчынскі вобраз у беларускай літаратуры?

Таццяна СІВЕЦ,
паэтэса, студэнтка БДПУ
імя М.Танка:

— Яшчэ дзядуля Фрэйд лічыў мастацтва сродкам прымірэння двух варожых прынцыпаў: задавальнення і рэальнасці. Відаць, усё пачалося яшчэ ў далёкім дзяцінстве, калі, чытаючы таго ж "Міколку-паравоза" або "Мы з Санькам у тыле ворага" ("Гары Потэра" яшчэ ж не было), мы ўяўлялі сябе на месцы герояў, часта пераносілі фантазіі ў рэальнае жыццё, і гэта было натуральна... Але гэта ў дзяцінстве...

З дарослага чалавека, празмерна захопленнага кніжнымі ілюзіямі, у лепшым выпадку, пасмяюцца, а могуць жа і да ўрача паслаць... А калі на гэтую хворую галаву звальваецца яшчэ і курс псіхалогіі, то тут дадаецца і нездаровая цікаўнасць: а чаму ж мне менавіта гэты персанаж спадабаўся?.. Вопыт паказвае, што аналіз, урэшце, прыводзіць да таго, чаго ведаць зусім не хацелася, таму лепей пайсці па найпростым шляху — адказаць на пытанне: у каго б можна было закахацца звычайнай дзяўчыне, не абцяжаранай кепскімі прыхільнасцямі (кштальту садамазахізму і да т.п.)? Кандыдаты: Васіль Дзяцел, які глядзячы на моцныя рукі каханай Ганны, пытаецца: "Ты, мабуць, б'ешся балюча... (Эдыпаў комплекс + комплекс ахвяры); Яўхім Глушак, што разважае: "І наогул, хіба гэта мужчынская справа — за дзеюку думаць? Сама прыдбала, сама няхай і думае, як збыць!.."; крыху інфантальны настаўнік Андрэй Лабановіч; маральна зламаны Міхал Тварыцкі; сквапны і незадаволены ўсім Мікола Хамёнак; лагодны, але змораны жыццём Пятрок Багацька — гэта толькі тое, што ляжыць на паверхні, вобразы, якія "разбіраюцца" ў школах і ВНУ... Узнікае пытанне: мужчыны-аўтары наўмысна знікаюць маральна-эстэтычную вартасць сваіх герояў (каб паўстаць на іх фоне гэтакімі волатамі-пераможцамі) ці (жах!) маюць іх з сябе!?

Такім чынам, асноўнай рысай большасці мужчынскіх вобразаў у беларускай літаратуры сталася іх маральная падпарадкаванасць жанчыне, кірумасць. Дык што, ва ўсёй беларускай літаратуры няма ніводнага вобраза сапраўднага мужчыны? Зразумела, што іх хапае (пачытаць хаця б Караткевіча ці Быкава), але гэта ці то гістарычныя асобы (Кастусь Каліноўскі, Уладзіслаў Сыракомля, Янка Купала), ці то вобразы надзвычай блізкія да рэальных асобаў (Андрэй Беларэцкі, Алесь За-

горскі, Павел Агееў, Ягор Азевіч і іншыя). Да таго ж, лёс іх у большасці трагічны, гэтым героям цяжка знайсці сваё месца ў жыцці, на іх нібыта стаіць кляймо прадвызначанай паразы, смерці. Чаму так адбываецца? З аднаго боку, тое можна патлумачыць надакучлівым тэрмінам "нацыянальны менталітэт", узгадаць пра складзены гістарычна архетып беларускай жанчыны (нават фізічна мацнейшай за мужчыну), а з другога боку, жаночая беларуская літаратура таксама не прадстаўляе шэрагу ідэальных мужчынскіх вобразаў — у цэнтры іх звычайна стаіць жанчына (варта пачытаць творы Цёткі, кнігі Р.Баравіковай "Вячэра манекенаў" і В.Куртаніч "Залюстэрча для Алісы", пагартаць зборнікі вершаў сучасных паэтаў). А можа, усё так, як і павінна быць?.. Бадай што, адказ трэба шукаць не ў літаратуры, а ў псіхалогіі.

Так што, пошукі працягваюцца...

P.S. Надта суб'ектыўная ацэнка? Як сказаў бы Ніцшэ, "Mihl ipsi scripsi"!

Таццяна ІЛЬІНА,
журналістка:

— Асабіста ў мяне ў беларускай літаратуры такога персанажа няма. А вось у замежнай... Калі была дзяўчынкай, закахалася ў рыцара Айвенга з аднайменнага рамана Вальтэра Скота. У інстытуце зачыталася Маргарэт Мітчэл "Знесеныя ветрам", дзе галоўны герой Рэд Батлер быў не толькі сапраўдным мужчынам-героем, але і незвычайна шчодрым у адносінах да каханай жанчыны, для якой ён не шкадаваў нічога. А ў нашай нацыянальнай літаратуры такіх герояў нават і не адшукаю. Перапічыць творы пісьменнікаў, якія мне падабаюцца, яшчэ змагу... Але не больш таго.

Аксана СПРЫНЧАН,
паэтэса:

— Мой любімы літаратурны герой-мужчына сабою дзівосна гожа і пшчотны, багаты сябрамі і неабдзелены ўвагай жанчын. Ён шкадуе тых, хто не зведаў, якое цёплае сена, як п'яніць віно, як цвіце ружовы глог. У яго такая Любоў да гэтай зямлі, што Смерць у сваіх пячорах пачынае на хвіліну зайздросціць яму. Ён гуляе са Смерцю, але не гуляе роднай жямлёй. Я люблю, калі ён спявае:

*Сонцам чырвоным, сонцам прарочым
Люд наш упарта ўстае над светам
Нават пасля найчарнейшай ночы.
Гэта наш гонар, шчасце і сіла:
Жыць насупор уварванню і ранам
Там, дзе даўно бы другім пакасілі
Радасць і сонца, песню й каханне.*

Падрыхтавала
Ірына Клімковіч

ЗАХАРАВА, 19

РЭДАКЦЫЙНА-ВЫДАВЕЦКАЯ ЎСТАНОВА "ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА"

прымае да разгляду:

выдавецкія праекты самай шырокай тэматыкі;

выканае ўвесь спектр рэдакцыйна-выдавецкіх паслуг (ад рэдагавання рукапісу да выдання і распаўсюджвання кніжнай прадукцыі);

арганізуе рэкламу і прэзентацыю выданняў.

Вул. Захарава, 19, тэл.: 284-85-25.

Выдавецкая ліцэнзія — ЛВ № 570 ад 23 кастрычніка 2002 года, выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Пішыце на адрас: 220005, Мінск, вул. Захарава, 19, рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова "Літаратура і Мастацтва"; e-mail: minsk@lim.by

Мы — беларусы

*Беларусь мая,
Песня мая...*

ЧАРНОБЫЛЬСКАЯ РАНА

для дзяцей
**ЧЫРВОНАЯ
КНІГА**

Кнігі "Мы — беларусы", "Беларусь мая, Песня мая...", "Чарнобыльская рана" і "Чырвоная кніга для дзяцей" можна набыць у Рэдакцыйна-выдавецкай установе "Літаратура і Мастацтва". Тэлефоны аддзела маркетынгу і рэкламы: 284-66-71; 284-84-62.

ТЭЛЕВЕЖА, ЯК НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АДМЕТНАСЦЬ

Як вядома, яшчэ пяць гадоў таму Міністэрства сувязі выступіла з ініцыятывай пабудавання ў сталіцы новую тэлевежу. Бо старая, пабудаваная ў 1956 годзе, ужо не адпавядала сучасным тэхнічным патрабаванням. Аўтарам асноўнага варыянта архітэктурнага знешняга выгляду вежы стаў вядомы архітэктар Віктар Крамарэнка. Ён ужо ствараў праекты значных сталічных аб'ектаў: Мінскага чыгуначнага вакзала і Нацыянальнай бібліятэкі.

Ці стане новы аб'ект запамінальным, незвычайным і адрозным ад сваіх аналагаў у свеце? — цалкам залежыць ад архітэктара. І яму давалося нямаля паламаць галаву, таму што менавіта такімі — нацыянальная адметнасць і запамінальнасць — былі ўмовы распрацоўкі аб'екта. І майстар здолеў выканаць складаную задачу, ён распрацаваў тэлевежу ў выглядзе папараць-кветкі — адвечнага сімвала беларусаў.

Новая тэлевежа вышыней 422 метры (чацвёртая ў свеце па вышыні), павінна размясціцца на пляцоўцы паміж праспектам Машэрава і вуліцай Арлоўскай (за выставачным павільёнам "БЕЛЭКСПА"). Фінансавыя складанасці затрымалі ўзвядзенне аб'екта. Але напрыканцы 2003-га ўрад пастанавіў распраца-

ваць тэхніка-эканамічнае абгрунтаванне будаўніцтва. Генеральнай праектнай арганізацыяй абраны "Белпрампраект". Плануецца, што напрыканцы 2006 года будаўніцтва новай тэлевежы будзе ўжо скончана.

«ОНТ» ВЫКАНАЕ ЖАДАННІ

З лютага на ОНТ распачаўся новы праект "Наша раница", дзе асноўны акцэнт зроблены не на забаўляльныя сюжэты, як гэта было раней, а на кароткія навіны і паведамленні. "Мы сутыкнуліся з тым, — прызнаўся генеральны прадзюсер тэлеканала ОНТ Ягор Хрусталёў, — што большасць глядачоў настроены раницай на атрыманне інфармацыі, а не нейкага зараду добрага настрою..."

Дарэчы, менавіта на стварэнне добрага настрою і працуюць раницай практычна ўсе тэлеканалы. Аднак новыя выпускі — не адзінае, што чакае глядачоў, бо спецыяльныя праекты ОНТ збіраецца ажыццяўляць аж раз на месяц. Прыемна паведаміць, што тэлеканал рыхтуе і першы айчынны серыял, які будзе называцца "Атэль выканання жаданняў".

О, ЯК ЯНЫ КАХАЛІ!

Вядомы кінарэжысёр і былы вядучы папулярнай "Кінапанарамы" Эльдар Разанаў вярнуўся на экраны тэлевізараў. Справа ў тым, што з ня-

даўняга часу тэлекампанія "Ren-TV" пачала здымаць аўтарскія праграмы "Поговорим о странностях любви", дзе Эльдар Аляксандравіч расказвае пра любоўныя гісторыі, якія перажывалі ў розны час расійскія пісьменнікі, паэты, акцёры, мецэнаты, навукоўцы...

Пра тое, як кахалі і ненавідзелі людзі, чые імёны назаўсёды ўвайшлі ў гісторыю і рускай і сусветнай культуры, распавядзе не толькі вядучы, але і сведкі тых падзей, а таксама архіўныя і іншыя дакументы, якія даводзіцца шукаць па ўсім свеце. Вядома, што першую перадачу, прысвечаную каханню Альберта Эйнштэйна да жонкі вядомага скульптара С. Канёнкіна, здымалі не толькі ў Расіі, але ў Англіі, Францыі, Італіі і нават у Амерыцы. (Праглядзеўшы перадачу, адчула неверагодную асалоду ад майстэрскай падачы матэрыялаў і цёпліні, што сыходзіла ад вядучага Эльдара Аляксандравіча. Адна гэта праграма замяніла сабой многія перадачы канала "Культура"; хаця страта канала адчувальна для ўсіх творчых людзей Беларусі).

Дзякуючы размовам пра "страннасці", мы даведаемся, як і каго кахалі Ф. Дастаеўскі, Б. Пастэрнак, А. Герцэн, М. Горкі, А. Грын, Сава Марозаў і многія іншыя.

Рубрыку вядзе ВІКа

Чытаю і радуся дзівацкай гэтакі радасцю, бо тое, дабыванню і сцвярдженню чаго я аддаў паўтара дзесятка гадоў і праз што нават судзіўся, ужо самахоць неяк выплыла на паверхню і шырока, глабальна раскрылася, запоўніўшы ўсю маю сьвядомасць. Так, сказана — рана... Але ж яе няможна з чым-небудзь суднесці, параўнаць, бо яна неакрэсленая ні ўглыб, ні ўшыркі, гэтая незагойная Чарнобыльская рана... Так названа і кніжка, якую склаў Мікола

Далейшае, пасля выбуху, развіццё падзей абгрунтавана і хораша раскрыта ў артыкуле навукоўца Э. Самусенкі "Жыццё на промнях Чарнобыля", а таксама ва ўніклівым даследаванні журналіста А.Казаннікава "Час герастратаў" і аналітычных нататках "З тых дзён трыможных" былога рэдактара раённай газеты ў Хойніках А. Сакуна і іншых.

Э. Самусенка разглядае прынцыповыя пытанні развіцця атамнай энергетыкі і забруджвання жыццёвага асяроддзя,

што мацярынскае малако — гарант чысціні і карыснасці. А тут раптам высветлілася, што па ўтрыманні вітаміну С яно паўнацэннае толькі ў пяці працэнтаў абследаваных у Гомельскай вобласці. Колькасць свінцу ў ім ва ўсіх ста працэнтах правяраных аказалася ў 6—10 разоў большай за дапушчальныя нормы. Толькі адзінаццаць жанчын са ста маюць нармальны ўзровень малака па цэзію-137 і дзевятнаццаць — па стронцыю... Медыкі ў тысячы дзяцей зна-

таго ці іншага краю, а плойма нуклідаў кінулася ў цэнтр, у глыбіню, робячы там прарывы за прарывам, крушачы генетычна абумоўленыя ахоўныя ўласцівасці арганізма.

А хіба не гэтая варта было чакаць?

Нарэшце гучыць ЗАСЦЕРАГАЛЬНАЕ: раскрыты вышэй спосаб або механізм уздзеяння "праяўляецца ў куды больш шырокіх кантынентаў і ўяўляе сабой рэальную пагрозу фізічнай дэградацыі наступных пакаленняў, а таму вымагае сур'ёзных мер па абмежаванні паступлення радыёнуклідаў у арганізм бацькоў і дзяцей, а таксама мер па павышэнні ахоўных сіл арганізма ў асоб, якія жы-

ракавых захворванняў? Апладысменты м-ру Барадэю!

Шчыра кажучы, пасля гэткай статыстыкі і раскрыцця больш-менш рэальнага стану рэчаў на месцы, дзе, як вядома, усё гэта ўскладняецца яшчэ болей, незразумелымі робяцца словы кіраўніка Дзяржкамчарнобыля: "У рэспубліцы адпрацавана сістэма радыяцыйнага кантролю і маніторынгу". А што гэта такое, аднаму Богу вядома.

Безумоўна, пашыраюць бшмакроць уяўленне чытача пра забруджванне і рух радыёнуклідаў, іх уздзеянне на расліны, пра пераход грознага плутонія-241 у найлюты амерыцый, пра дзейнасць пажарнікаў, ліквідатараў, пра лёсы людскія багата якія артыкулы, і ў іх ліку: Б. Якушава "Сучаснае становішча...", У. Саўчанкі "Глабальныя сляды катастрофы", А. Бароўскага "Дзве споведзі", Г. Багданавай "Іван, які патушыў

ЧАРНОБЫЛЬСКАЯ

Мятлічкі з простых больш ці менш навуковых паведамленняў, артыкулаў, рознастайных маналагаў, уражанняў ды сваіх адпаліраваных, як граніт на помніку, вершаў.

Зрэшты, варта зазначыць, што ў гэтай кнігі былі свае папярэдніцы: першая — "След чорнага ветру", напісаная школьнікамі (1995), другая — "Пісьма к жывым" (1999), складзеная ў асноўным з найбольш адметных і яркіх матэрыялаў газеты "Набат". Абедзве выпушчаны грамадскім аб'яднаннем Беларуска-сацыяльна-экалагічнага саюза "Чарнобыль". Але яшчэ да названых выданняў была ў аўтара гэтых радкоў спроба прарваць глухую заслону маны, дэзінфармацыі ў чарнобыльскіх наступствах у навукова-публіцыстычным нарысе "Бомба для патомкаў", які друкаваўся ў газеце "Советская культура" (№ 117 за 1989 год).

Ды мала дзе што было, калі чыноўнікі, на якіх трымаўся таталітарны рэжым, змовіліся, утвараючы сабой тую ж заслону, каб не бачыць, не чуць, не ведаць і не прызнаваць праўды, што губіла і губіць народ.

У кнізе "Чарнобыльская рана" праз адлюстраваныя шматлікія кавалачкі рэчаіснасці аб'ёмна паўстае знявечаная, шматпакутная душа народа і яго цялесна глыбінныя, мембранна-клетачныя і генетычныя асновы, гэтак жа ўзятая ў палон радыяцыйнай ды прыгнечаная, паламаная, парваная гама- і бэта-выпраменьваннямі. Так што абвугленыя і запечаныя ў струп раны пажарнікаў — толькі знешняе праяўленне бяды.

Чарнобыльская катастрофа паказана тут яшчэ да яе пачатку — у адсутнасці рэагавання высокіх тэхнічных (тэхналагічных) і палітычных паверхняў улады на шматлікія дакладныя запіскі КДБ УССР, у якіх засведчана пра розныя пагражальныя недахопы на ЧАЭС (М. Невідомы "Прычынай аварыі стала нізкая культура..."). Тое ж выяўляецца і ў справаздачах спецыяліста па атамнаму нагляду А. Ядрыхінскага, прафесара Б. Дубоўскага (А. Дзятлаў "Рэактар павінен быць выбухнуць").

раскрывае два супрацьлеглыя погляды на радыяцыю. Доктар Р. Гейл неяк зазначыў: "Мы жывём у свеце, вызначальна матэрыя якога мае такую энергію, што можа знішчыць нас... усе чалавечыя сілы перасягае ўніверсальная сіла, вызвалена ў выніку расчлянэння атама". З радыяцыяй, як нядаўна пераканаліся мы і нашы дзеці, жарты дрэнныя, і ці не таму ў кнізе як не кожны аўтар гаворыць пра гэта, прыводзячы неаспрэчныя доказы.

У той жа час Э. Самусенка піша: "Міжнароднае агенцтва па атамнай энергетыцы (МАГАТЭ) практычна амаль цалкам адмаўляе недабраторнае ўздзеянне радыяцыі на чалавека. У час свайго візіту ў Беларусь у 2001 годзе генеральны дырэктар МАГАТЭ М. Эль-Барадэй заявіў: "З Чарнобылем ніякіх праблем! Чарнобыльская станцыя пад каўпаком — чаго ж вы яшчэ хочаце?"

І я дадам, паколькі быў сведкам падобнага выказвання ў вялікай зале НАН Беларусі: мне было сорамна, калі акадэмікі дружна і гучна пляскалі ў далоні гэтай мане, гэтай набрыдзі з МАГАТЭ на нашу зямлю. У іншай дзяржаве, дзе вучоныя маюць гонар ды пранікліся адказнасцю за здароўе народа, падобнага нахабніка ў момант абвясцілі б персонай нон-грата.

Радыяцыя тым часам пайшла ўшыркі, накіпываецца, множыцца, разам з раслінамі і ў раслінах, пранікае яна і ў зямлю, у ваданосныя пласты на многія метры. "Радыёнукліды, — слушна даводзіць А. Казаннікаў, — злучыўшыся з камунальна-бытавымі, сельскагаспадарчымі, прамысловымі, іншымі хімічнымі адыходамі, сцёкамі, ужо разам, больш энергічна і настойліва "штурмуюць" зямныя слаі і такім чынам трапляюць у грунтовую вадку. Гэта вельмі небяспечна, бо хімічнае забруджванне — рэальнасць для ўсёй тэрыторыі краіны". То пэўна!

У адным з раздзелаў нарыса аўтар згадвае пра плённую працу Інстытута мацярынства і дзяцінства ў Мінску, які "правёў даследаванні бялагічнай каштоўнасці груднога малака. Заўсёды лічылася,

ходзяць 997,4 хвароб".

С у м н а уражлівым, апакаліптычным уяўляецца калектыўнае даследаванне "Чарнобыль і здароўе будучых пакаленняў", напісанае спецыялістамі НДІ акушэрства і гінекалогіі Мінздрава СССР (а цяпер Навуковага цэнтра акушэрства і гінекалогіі РАМН). Уражвае безабароннасць цяжарных маці і немаўлятак у забруджаных чарнобыльскіх рэгіёнах Беларусі, Расіі, Украіны. Як даводзяць аўтары артыкула, "цяжарныя жанчыны — ідэальная "мішэнь" для ўздзеяння малых доз радыяцыі". Тое ж — і дзеці.

Выспявае НАЙЗНАЧНАЕ: "Калі ўлічыць усе выяўленыя заканамернасці, дык выбудоваецца ланцужок узамязвязаных працэсаў і вымалёўваецца заганае кола: мутацыйны працэс — абмежаванне бялковага полімарфізму — змянінне магчымасцей рэпаратуўнага сінтэзу ДНК — біяхімічныя, імуналагічныя і іншыя праявы дысбалансу ў арганізме — парушэнне працэсаў адаптацыі і кампенсацыі, што, у сваю чаргу, садзейнічае ўзмацненню мутагенезу..." І далей — па спіралі пайшло, паехал па звод...

Зноў і зноў стукваецца да шырокага ўсведмлення, да нашага ўспрымання СЛУШАНАЕ: "Распаўсюджанае ў шэрагу крыніц меркаванне пра нязначную шкоднасць малых доз радыяцыі для патомства складвалася ў працэсе стэрэатыпнага падыходу да праблемы пры вывучэнні старэйшых дзіцячых узростаў і прыняцця асноўнымі крытэрыямі радыяцыйнага ўздзеяння спецыфічных пашкоджанняў шчытападобнай залозы, апластычнай анеміі і злякасных утварэнняў". Іншымі словамі, наважваліся паны лекары адбіваць атаку ў адным месцы, з

РАНА

вучь у зонах радыяцыйнага кантролю".

З радыяцыяй лепей не мець справу, але нашы гаспадарчыя службы ніяк не могуць яе абысці — зямлі мала! — і пішчом лезуць на забруджаную землі, нярэдка спісаная з сельскагаспадарчага абароту. А забруджванне сельгаспрадукцыі стронцыем і цэзіем цяпер фіксуецца як не паўсюдна ў больш аддаленых ад насычанай 30-км зоны, там, дзе дагэтуль жывуць людзі і дзе звычайным парадкам вядзецца вытворчасць. "Так, за апошнія гады ў Хойніцкім раёне, — значае ў сваім артыкуле А.Саковіч, — утрыманне стронцыю ў малацэ павялічылася на 11 працэнтаў, у Брагінскім — наогул на 30 працэнтаў. У цэлым жа па рэспубліцы перавышэнне ўзроўню радыяцыйна забруджанага малака адзначана ў 567 населеных пунктах".

І не дзіва што пішацца ў артыкуле "Гапоўнае — клопат пра чалавека" У. Цалкі, старшыні Дзяржкамчарнобыля: "Перад Гомельскім аблсельхарчам, Нараўлянскім, Хойніцкім, Брагінскім, Мазырскім, Веткаўскім і Ельскім райвыканкамамі пастаўлена задача — павысіць якасць кармавой базы, каб забяспечыць збліжэнне дапушчальных узроўняў утрымання цэзію-137 у беларускай і расійскай ялавічыне. Доля забруджанага мяса ў гэтых раёнах складае ад 12 да 60 працэнтаў".

А што ж у іншых абласцях і раёнах? Праблем няма?.. І куды ж ідзе тое забруджанае мяса?.. У першыя гады пасля аварыі яно ішло на абмен у Віцебскую вобласць, і ўрачы да гэтага часу ламаюць галаву над загадкай: адкуль там, на "чыстай" зямлі, такі прырост

без мяне, пакуль я жывы...»

У цэлым добра чытаюцца падарожныя нататкі В.Ткачова "Чарнобыль зусім блізка". Адно ўзнікае пытанне: расказваючы пра дарогу, якая злучае Чарнобыль з Чарнігавам, аўтар піша: "Дарога пабудавана пасля аварыі і больш вядомая яна сёння тым, што па ёй ехаў Генеральны сакратар ЦК КПСС М. С. Гарбачоў. Сёння дакладна мала хто ведае, калі гэта было. Але я запомніў добра — быў люты 1987 года".

З Ткачовым, між іншым, салідарызуюцца і М.Кучко, калі закранае той жа перыяд: "Міхаіл Сяргеевіч, было і такое, "прасвістаў" неяк па спецыяльна для таго пракладзеным асфальце якраз каля Гдзены, у бок атамнай". Далей пра Гарбачова згадвае і Э.Самусенка з іншай, праўда, нагоды: "А месца катастрофы ў Беларусі і Украіне, — піша, — ён наведаў толькі ў 1990 годзе, прычым не столькі з рабочым візітам, колькі з "дэманстратыўнымі" мэтамі".

Рэдактару кнігі варта было праверыць гэтую супярэчліваю інфармацыю і прывесці да аднаго знамянальніка, каб не ўводзіць у зман чытачоў.

Захапляюць натуралістычна-экалагічныя нататкі Т. Дзярабінай "Бабчын. Яго цяперашнія жыхары і госці", дзе з выключнай цеплынёй, заміланасцю, тонка, унікліва аўтарка піша пра дзікіх жывёл, якія насяляюць Палескі радыяцыйна-экалагічны запаведнік.

Пры ўсім, што сказана, варта адзначыць добрую мову выдання, у што сваю лепту ўнеслі, пэўна, і перакладчыкі з рускай — М. Гілевіч, А. Гардзей, С.Явар... Кніга варта таго, каб яе прапагандаваць.

А рану не трэба хаваць, і няма як ёй ганарыцца. Яна адно патрабуе да сябе пільнасці.

Васіль ЯКАВЕНКА

РОЗДУМ НАД КНІГАЙ

■ Даўно і з цікаўнасцю назіраю я за творчасцю пісьменніка Георгія Марчука, адзначаючы для сябе, як з кожнай новай кнігай набліжаецца творца да класічных вышынь літаратурнай прозы.

Чарговая кніжка "Урсула", што выйшла ў 2003 годзе ў выдавецтве Беларускага саюза журналістаў, — чарговая, вельмі важная ступень на гэтым шляху. Пісьменнік даў ёй падзагалоўак — "Навелы каханья". Але жанр, у якім напісаны творы, да навел мае слабое дачыненне. Бо па форме "Урсула" нагадвае сярднєвяковія заходнееўрапейскія трактаты, аўтары якіх ставілі

сваёй мэтай вывучэнне прычыны і сутнасці якой-небудзь чалавечай уласцівасці. Стылізуючы сваю мову пад мову часоў Скарыны і Гусоўскага, Марчук выбірае аб'ектам доследаў і разважанняў каханне, узаемаадносіны паміж мужчынам і жанчынай, каб у рэшце рэшт выйсці далёка за межы гэтай тэмы.

Навошта ж беларускаму пісьменніку спатрэбілася гульня ў сярэднявечнасць? Верагодна, ідэю падказала пісьменніцкая інтуіцыя.

Марчук вырашыў узняць ледзь не самую зладзённую праблему сучаснасці, абраўшы для гэтага форму філасофска-мастацкага твора.

На якога чытача разлічана "Урсула"? На першы погляд можа падацца, што створана яна для вузкага кола эстэтаў. Але звычайны чытач, калі здолее пераступіць праз бар'ер умоўнасці жанру і не адкладае

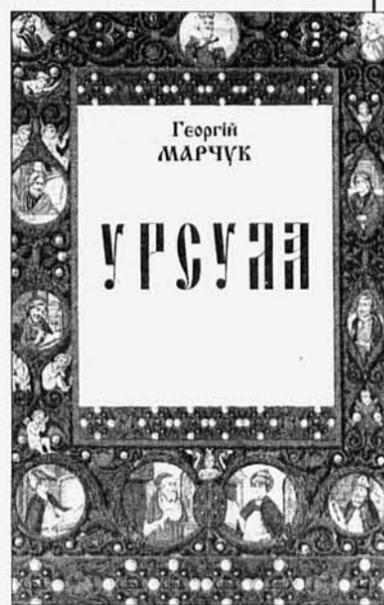
кнігу пасля першых жа радкоў, нечакана знойдзе тут і прычыну для разважанняў, і адказы на самыя розныя пытанні, звязаныя з выхаваннем пачуццяў, і шарады мудрага чалавека, які знаходзіцца якраз у тым зала-тым узросце, калі сэрца яго яшчэ шырока адкрыта для любові ва ўсіх яе праявах, а жыццёвы вопыт ужо дастаткова багаты для таго, каб дзяліцца ім.

Кніга "Урсула" пабудавана ў форме бясконца доўгага пісьма закаханага мужчыны той, адзінай, незвычайна блізкай і адначасова недасяжнай, незра-

рояў апынацца ў адным ложку пасля кубачка кавы, выпітага разам у бары альбо двух-трох танцаў на вечарынцы. Георгій Марчук заклікае чытача прыгадаць пра катэгорыі вечныя, пра тое, без чаго чалавек знаходзіўся б на ўзроўні звычайнай жывёліны. І ўзнікаюць радкі сапраўднай прыгажосці: "У шуме дажджу чуюцца твае крокі, у ласкавых промнях сонца адчуваеш цяпло тваіх далоняў, у першых сцяжынках на твары — халадок тваіх вуснаў, у лістападзе — пошум тваёй сукенкі, у водары кветак — пах

грэшныя, шукаем абарону і надзею на ўратаванне ад нашай часовасці на зямлі", — вырашае аўтар.

А раз слова "каханне" валодае такой магічнай сілай, то і выкарыстоўваць яго трэба асцярожна, гэтаксама, як і імя Бога, не вымаўляць дарэмна. Тады замест пошлых рыфмаў "любоў — кроў, "каханне — спатканне" з'явіцца сапраўдныя, крылатыя радкі (усё роўна, у паэзіі ці ў прозе). Афарызмамі з выкарыстаннем слова "каханне" літаральна прасякнута ўся кніга Георгія

"УРСУЛА" — ФІЛАСОФІЯ ЛЮБОВІ

зумелай, непрадказальнай. Імя каханай — мілагучнае і рэдкае, з шэрагу тых, якія на Беларусі лічацца забытымі і таму выглядаюць дзіўнымі і архаічнымі. Але і само слова "каханне" ў тым значэнні, якое было нададзена яму спачатку, ужо некаторымі з сучасных мужчын і жанчын уяўляецца архаікай. І гэта з'яўляецца галоўным сардэчным болем аўтара. Падмена значэння слова цягне за сабою падмену каштоўнасцяў. Таму пісьменнік уступае ў спрэчку з тымі нізкагатункавымі літаратарамі, якія не саромеюцца ўжываць у сваіх кнігах (іншы раз нават абвешчаных бестэлерамі) выразы тыпу: "займацца каханнем", "купляць каханне", "каханне ўтрох, учатырох" і гэтак далей. Ён не прымае творчасць тых, хто са смакаваннем апісвае лёгкія адносіны паміж прадстаўнікамі розных палоў, прымушае сваіх літаратурных ге-

тваіх кос. Дапамажы мне, о непараўнальная Урсула, у гэтым жорсткім свеце кулака, кулі і грошай гутаркай з табой ачысціць душу ад ледзянога эгаізму і зайздрасці..."

"Спачатку было Слова", — сцвярджае Бібія. Ці выпадкова? Магчыма, у Слове, калі яно не пазбаўлена сапраўднага свайго значэння, заключана тая самая вялікая стваральная сіла, якой мы абавязаны і існаванню рода чалавечага? Пісьменнік таксама спрабуе вымяраць сілу слова, разважаючы: "А якое слова можа быць мацней за слова каханне?" Яму прыходзіць на думку: "Смерць", "Дыханне", "Жыццё". Але каханне неаднойчы перамагала ўжо смерць, дыханне і каханне — тоесныя паняцці, а жыццё — вынік каханья. "О мая загадкавая Урсула, бадай, толькі адзінае слова мацней за слова каханне, і слова гэта — Бог, у якім мы,

Марчука. Вось толькі некаторыя з іх: "Коханне нібы першы веснавы лісток, які распускаецца ў свой час, якія б перашкоды не былі на яго шляху". "Коханне адкрывае нам адзінства, веліч і мудрасць прыроды, робіць нас дабрэйшымі і мудрэйшымі, таму што мы пачынаем цаніць кожны пражыты дзень". "Першае прызначэнне чалавека — кахаць і быць каханым".

Але задачай сваёй пісьменнік ставіць не толькі напамін пра высокае і духоўнае значэнне каханья. Марчук распавядае пра вечную спадарожніцу каханья, яго чорную палову — рэўнасць. І тут ён — не трывіяльны абвінавачвальнік.

Ні асуджаць, ні караць, ні абвінавачваць, ні дакараць раўніцкаў аўтар не заклікае. "Кожнаму чалавеку трэба павага, спачуванне, разуменне", — настойвае ён. І шчыра дзеліцца заўважаным: "Лечаць

рэўнасць ласкаю, клопам, словамі пшчоты, праўдай".

Шмат шчымых радкоў прысвечаны ў кнізе адзіноце. А завяршаецца яна разважаннем на самую вечную філасофскую тэму — пошуку сэнсу жыцця. Георгій Марчук не сумняваецца, што каханне і ёсць галоўнае, дзеля чаго Бог пусціў людзей у гэтае жыццё і на гэтую зямлю.

"Я пакахаю, я кахаю, значыць, я знайшоў сэнс жыцця. Але чалавеку, каханая, дадзена, на жаль, надзвычай мала часу, каб паспець назапасіць і асвоіць філасофію сэнсу", — смуткуе пісьменнік. І менавіта дзеля таго, каб дапамагчы тым, хто толькі яшчэ ўступае на шлях каханья адкрыць для сябе Боскую прыроду яго, і напісаў гэтую адметную кніжку Георгій Марчук.

Ірына МАСЛЯНІЦЫНА

НЕЗАСУШАНАЕ ЖЫЦЦЁ

Ёсць апавяданні, чытаючы якія літаратуру. І калі ў кнізе ёсць хаця б два ці тры такія апавяданні, значыць аўтар пісаў недарэмна. Гэтыя словы ў поўнай меры адносяцца да Сяргея Рублеўскага і яго кнігі апавяданняў і эсэ "Азярод". (Назва вельмі цікавая, незвычайная, прыцягвае да сябе ўвагу адначасна і старабытнасцю і арыгінальнасцю).

Чалавек стаміўся ад мадэрнізму, постмадэрнізму і іншых — ізмаў. Яму трэба нешта новае, тое, што будзе накіроўваць яго на шлях, па якім ішлі продкі ў пошуках Вялікай Праўды, "які акрэслены ў кардынатах быцця Божым пярстом". Менавіта ў гэтым і заключаецца сутнасць літаратуры: не ісці па тым шляху, які вядзе ў нябыт і не весці туды іншых. Здаецца, што С. Рублеўскі выбраў правільны шлях.

У "Азяродзе" сабраны філасофскія эсэ, назіранні, біяграфічныя апаведы і нават... вершы. Хаця некаторыя апаведы ("Навиварат", "Дождж у Стагольме", "Рэзервацыя і мора") нуднаватыя, у цэлым кніга ўспрымаецца добра. Асабліва два апаведы-ўспаміны "Мамін шэпт пад абразамі" і "Шлях". Адчуваецца — па стылі, інтанацыі і энергетыцы, што аўтар перажыў іх, прапусціў праз сябе. Прастата, жыц-

цёвасць, суперажывальнасць і непадробная мацярынская мова, цёплая і суцяшальная — вось тое, што ёсць у гэтых творах. "Мамін шэпт пад абразамі" — гэта самастойны закончаны твор, які меў бы самадастатковае жыццё і па-за гэтай кнігай. Мама — святое слова, якое дае кожнаму чалавеку цеплыню і чулінасць. Варта толькі прывесці апошнія радкі апавядання: "І цяпер, пакуль яна жывая, я не маю права на смерць. Бо тады белы свет для яе і наогул перакуліцца, як горкая недапітая чарка на жалобным сталі".

"Шаль" — гісторыя, якая магла адбыцца ў кожнай сям'і, гісторыя, якая чытаецца наўзрыд, ледзь не "са слязамі на вачах".

Астатнія творы таксама цікава чытаюцца, але ўспрымаюцца трохі па-іншаму: у першых двух адчуваецца прысутнасць аўтара, а ў астатніх — толькі лірычнага героя.

Кніга С. Рублеўскага "Азярод" варта шырокай чытацкай увагі. Пад вокладкай змясціліся творы, прачытаўшы якія пачынаеш асэнсоўваць жыццё як духоўную сутнасць кожнага канкрэтнага чалавека і ўсяго чалавечага грамадства агулам.

Вадзім КОРАНЬ

НОВЫ, ЧАЦВЁРТЫ ЭТАП

Дзеля больш глыбокага вывучэння падлеткамі і юнакамі роднай прыроды, гісторыі і культуры Беларусі, у 1992 годзе Міністэрства адукацыі наладзіла Усебеларускую турысцка-краязнаўчую экспедыцыю навучэнцаў "Наш край". Да 2003 года былі праведзены тры яе этапы.

У ходзе паэтапных гэтых экспедыцый навучэнцы шырэй далучыліся да краязнаўчага руху, пад кіраўніцтвам настаўнікаў, навукоўцаў, музейных работнікаў, грамадскіх аб'яднанняў былі наладжаны паспяховае даследаванне і папулярызацыя культурна-гістарычнай спадчыны з усіх куткоў Беларусі. Пасля ў навучальных калектывах, музеях, гуртках пазашкольных устаноў і аб'яднанняў гэтая работа аналізавалася, а на аснове аналізу намячаліся новыя накірункі. За гэты час пабольшала

колькасць музеяў у адукацыйных установах і, галоўнае, яны пачалі стварацца з новым падыходам, з нападуненнем рэгіянальнай гісторыка-культурнай спадчыны (пра некаторыя такія музеі, як у Дзераўнянскай СШ Стаўбцоўскага, Эйсманскай базавай школе Бялыніцкага раёнаў пісалася летас).

Нядаўнім загадам Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь была прынята пастанова правесці IV этап Усебеларускай турысцка-краязнаўчай экспедыцыі навучэнцаў "Наш край" са студзеня 2004 па 31 снежня 2006 года, дзеля чаго былі зацверджаны асновы гэтага этапу, яго план правядзення масавых мерапрыемстваў, утвораны Цэнтральны Савет па каардынацыі дзеянняў.

Генадзь ДОЙЛІД

У культурным жыцці Беларусі адбылася знамянальная падзея — выйшла з друку першая ў свеце кніга пра фашысцкі канцлагер Трасцянец, які знаходзіўся ў 1941–1944 гг. недалёка ад Мінска. У гады Другой сусветнай вайны ён з'яўляўся чацвёртым у Еўропе па колькасці ахвяр.

19 лютага ў чытальнай зале Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь адбылася прэзентацыя зборнікаў дакументаў "Лагерь смерці Трасцянец" і "Лагерь советских военнопленных в Беларуси 1941 – 1944 гг."

Беларускі ансамбль "Сябры" прымаў удзел у святах, прысвечаных 60-годдзю вызвалення Кіеўскай вобласці ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Канцэрт у гонар гэтай даты адбыўся ў Нацыянальным тэатры оперы і балета Украіны імя Тараса Шаўчэнкі. Беларускі ансамбль на ўрачыстасць запрасіла ўпраўленне культуры Кіеўскай абласной дзяржаўнай адміністрацыі. "Сябры" выканалі песні, прысвечаныя падзеям мінулай вайны і яе ветэранам.

Ужо і Алесю Жыгунову пяцьдзсят...

Я не бачыўся з ім процьму часу, з якога ён нечакана вымкнуў да мяне гэтым смяшлівым сімпатычным дзецюком... дэпутатам глыбоцкага раённага Савета.

Але тая даўняя наша сустрэча стаіць у мяне ўваччу, засланяючы гэту.

Алесь прымалі ў члены Саюза пісьменнікаў — сённяшнім пачаткоўцам цяжка ў тое паверыць — за невялікія падборкі вершаў, выдрукаваныя ім пераважна ў "Маладосці" (і гэта напраўду так — менавіта ў маладосці). Снежнай зімой 1983-га ў кафэ Дома літаратараў "абмывалі" новых членаў і ставілі іх для чыпкі ўласных вершаў "ва фронт са стопкай"... Яшчэ не член, але быў ужо там і я (спіты вясковы электрарыфмар, патаемна праведзены сюды гарадскімі літсэбрамі для набывання багемнага вопыту). Выштурхнуты апоўначы з шыкоўнага і шумлівага Дома на Фрунзе, 5, мы квэла брэндзіліся па цэнтры пустапарожняга Ленінскага праспекта. І раптам Алесь рынуўся наперад з пранізлівым воклічам: "Людзі! Вы чуеце?! Я — член Саюза пісьменнікаў!!!" І ад таго запалошнага крыку я канчаткова сямлеў на руках у вопытнага Міколы Мятліцкага...

Пасля той помнай ночы Алесь Міхайлавіч выдаў у свет дзве амаль незаўважныя крытыкай кніжачкі вершаў: "Матчына калыханка" і "Тройца". І па сутнасці выключыўся з актыўнага літаратурнага працэсу...

І вось "земную жыццёвую праймаюць", ўсё-ткі заявіўся з гэтай, на мой погляд, адметнай нізкай новых вершаў. Нядоўга пазвінеў у калідоры сваім меладычна пераборлівым голасам і ўсё з тым жа наіўна-дзіцячым выразам на твары, бадзёра, а, бадай, весела развітаўся са мной перад ад'ездам у сваё далёкае Глыбокае: "Лёня, пішы!"

Пішу, Алесь: жыві з творчым натхненнем давататку, заставайся не толькі членам Саюза пісьменнікаў, а найперш — Паэтам, паколькі ты ім быў і ёсць — дзіце бязладнай і лёгкадумнай эпохі!

Леанід ГАЛУБОВІЧ

Алесь ЖЫГУНОЎ

Прысніся, мама,
Я хачу

Пагаварыць з табою шчыра.
Бо не жыву я, а лячу
Усё жыццё сваё — у вырай.

Няма прытулку на зямлі,
Няма надзейнага прыстанку.

Даждзжы сцяжыны залілі,
І дошкі пагнілі на ганку,

Куды вяртацца мне здалёк
І пачынаць жыццё нанова.
Скажы мне ласкава:
— Сынчок!..

Каб зноў здзяцінець перад словам...

Ужо дачушка стала маці.
Пражыў нямала — не грашы.
І лёгкі смех ажыў у хаце,
І пасвятлела на душы.

І навагодні дзень марозны
Прапах і елкай і сасной.
Вы не глядзіце, што сур'ёзны,
Я ўвесь напоўнены вясной.

Яшчэ трымаюцца лісты —
Не дагарэлі — згаслі кроны.
Яшчэ жыццё на дрэве ты
Не жоўты ліст,
а ліст зялёны.

Яшчэ вяртаецца вясна
Ў твае і будні і нядзелі.
Ды праступае жаўцізна
На вечным колеры надзеі.

І вецер золісты — скавыш —
Тваёю сцэжкай прагуляўся.
І хоць не хутка адгарыш,
Але агнём ужо заняўся.

ЧУЖЫ

Аблава. Воўк. — Ату яго! Ату!
Ён дзікі, не тутэйшы, ён пахмуры.
І лайкі аж выскокваюць са скуры,
Хапаючы за ногі на ляту.

А ён ужо стаміўся ад хады.
І вось ён стаіць,
напружыў горда плечы, —
І лайкі падціскаюць хвост заечы,
Пападаўшы на тонкія зады.

А ён стаіць — прыгожы дзікі звер,
Тварэнне таямнічае прыроды.
Па ўсёй акрузе нішчыў ён чароды,
І ты яму ні кропелькі не вер.

І не клянй сябе, што — упусціў,
Што стрэльбу сваю моўчкі апусціў.

Ад пачуцця самоты
Агмень лірычны згас.
На жаль, не донкіхоты
Даўно ўжо кожны з нас.

З усмешкаю на твары
І з вершамі ў душы
Мы марым пра далары
І лічым барышы.

А жаўранак у жыцце,
А травы у расе?..
О Божа мой, скажыце,
І я ўжо, як усе?!

Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

БЯЛЫНКАВІЧЫ

Малюю —
Мілію
Радзіму малую:
Закутую рэчку,
Лясное мястэчка.
Малюю старанна
Сярэбраны ранак,
Сасоннік, аleshнік,
Рабіну, канечне ж,
З адвечнай самотай
На сінім сумёце.
Вось дом
Пад бярозай,
Вось дым
На марозе,
Вось след
Каля брамы:
МАМА...

АЛЁНА І АНІССЯ

Мроіцца час бласлаўлены
Шчасны і ясны калісьці.
З казкаю
Бабы Алёны,
З ласкаю
Бабы Анісі.
Свецяць мне вашы імёны —
Грэюць ад самай калыскі,
Мудрая
Баба Алёна,
Добрая
Баба Аніска.

Ваши прасветлыя лікі
Варты рублёўскіх іконаў:
Сэрца любові вялікай
Вучаць
Анісся з Алёнай.

УЗДЫХ

Усё меней і меней радні.
Зноў прысмак у часу сірочы...
О, якія кароткія дні
І якія даўжэзныя ночы!

Што да гэтага ўздыху дадаць,
Апроч новага цяжкага ўздыху?
Моўчкі ранак крамяны згадаць
Ды небу паскардзіцца ціха.

ЗГАДКА
ПРА БАРКАЛАБАВА,
АБО ВЕЧАР
СА СВЯТЛЕЙШЫМ
І. Г. ЧЫГРЫНАВЫМ

(Амаль вольны верш)

Я не быў ані дня ў Баркалабаве,
Ані дня,
ні адзінага,
Хоць збіраўся і я ў Баркалабава
З'ездзіць

з Іванам Чыгрынавым.
Вечарам, помню, завейным
Мы чыталі літоўскія карты
І святлейшы хваліў Бутрамеева:
— Узяць Бутрамеева вярта б
Летанісца наведаль старога...
Хоць глухія ў гісторыі згадкі,
Мне твар уяўляецца строга
І рука ў мазалях...

ад асадкі.
Думаю, быў бы ён рады,
Пабурчэўшы крыху для прыліку,
З аднаго распознаў бы паглядку

Поспехі нашы і нашы пралікі.
Ну спытай бы, вядома, пра творы,
Заварыў бы гарбату на зёлках.
Уяві:
мы сядзім і гаворым,
І гартаем
мой "Плач перапёлкі".
Ён сказаў бы, што талент ад Бога,
І згадаў бы чыме мы нашчадкі...
Мне лік уяўляецца строга
І рука ў мазалях
ад асадкі.

БЯЗЗОРНАЯ НОЧ

Я цябе яшчэ светла кахаю,
Хоць даўно ты зацята маўчыш.
Я кладуся з апошнім трамваем,
Што знікае ў бяззорнай начы.

Ды былое з нябыту не вернеш,
Калі шчасце праходзіць наўзбоч,
Як мая непатрэбная вернасць,
Як твая адзінокая ноч.

РАЗМОВА
З АРХЕОЛАГАМ

— Рупны знаўца, Пётра Русаў,
Што чуваць пра беларусаў
У вяках сівых славуць,
Пра якія ты начуць,
Дзе ты гутарыш падоўгу
З Гедзімінам і Міндоўгам?
Пласт за пластам, слой за слоём
Ты капаеш нашу Трою...
— Наша кожная знаходка
Пра характар сведчыць продкаў.
Зараз я любоўна лащчу
Тое ж самае што ў пращчур
І мяне не паліць сорам:

Завушніцы,
Меч
І шолам.

РАЗВІТАННЕ
З БАЦЬКАВЫМ
КАНЁМ

Ці жывы ты, мілы кося,
А калі яшчэ жывы,
Ці ты сніш у буйных росах
Сакаўных паплавы?

Я таксама сню іх часам,
Не забудзеца сваё,
Яны сной маіх акраса
І адхланне ў іх маё.

Знаю, сумна ты ўздыхаеш
Сярод новага двара.
Музіць, цяжка прывыкаеш
Да свайго гаспадара.

Палюбі яго, як зможаш,
Хоць душой і не адтай,
Пэўна, хлопец ён харошы,
Я благому б не прадаў.

Што табе яшчэ парадзіць,
Ды і што з маіх парад?..
Мне было балюча здрадзіць —
Гэта першая са здрад.

Мог бы й я застацца дома
Несці вернасць баразне,
Бо выбітных і вядомых
Тут хапае без мяне.

Не пра гэтае размова,
Не пра гэта, кося, сказ:
Проста ў Сашкі Пісьмянкова
Мог бы іншы быць Пегас.

ПЯТРЫЛАВА

Чакай Пятра — сыр з'ясі.
Прыказка

Певень залопаў крыламі,
Лясныя будзьячы петры.
Рана ўстае Пятрылава:
Пятрылаву
Трэба
Петрыць.
Петрыць і рупіцца шчыра:
За косы і граблі пара.
...Нельга застацца без сыру
Пятрылаўчу
Да
Пятра.

АСАЦЫЯЦЫЯ

Мароз і сонца...
А.С. Пушкін

Зноў снег без марозу,
Зноў снег без марозу —
Зноў дзён аднастайных гурма,
Як постмадэрнісцкая
Нудная проза,
Дзе выйсьця ў героя няма.
То слотна,

то сыра,
То сыра, то слотна —
Маркотна канчаецца год.
Ды гэта ўжо,

зрэшты,
Зусім неістотна
Для стомленых
нашых істот.
Няўжо гэтак будзе бясконца?
Сюжэт безнадзейна завіс...

З марозам і сонцам,
З марозам і сонцам
Вярнуцца хачу ў рэалізм.

Сярод стоса лістоў, якія прыйшлі ў рэдакцыю якраз пасля навагодніх святаў, Аляксей Жураўлёў чамусьці выцягнуў менавіта гэты: з фоткай пашпарта на памеру і чатырма аркушамі школьнага шывка, спісанымі прыгожым дзювачым почыркам. Не скідаючы з сябе кажуха, толькі расшпіліўшы гузікі ды выраўняўшы шалік, Аляксей выцягнуў з-пад сашчэпкі фотаздымак, бегла глянуў на твар дзяўчыны, потым прачытаў: "Добры дзень, паважаныя работнікі рэдакцыі часопіса "Юнацтва". Да вас звяртаецца вучаніца адзінаццатага класа сярэдняй школы Насця Бардоўская. Дасылаю вам нізку вершаў з надзеяй на тое, што вы, пазы-прафесіяналы, падкажаце, ці варта мне займацца паэзіяй, увогуле, творчасцю. Хачу быць журналісткай, як мама.

Буду вельмі ўдзячная за дапамогу. З павагай, Насця."

Ён паклаў ліст на стол, уважліва ўгледзеўся ў здымак. На яго шчыра глядзела дзяўчо з гарэзлівымі, бы іскрынкамі, шэрымі, з сінечаю, вачыма, пухлымі вуснамі. Нейкае трапяткое ўнутранае пачуццё далёкага студэнцтва, якое неаднойчы прыгадвалася яму, імгненна вылілася вонкі, на паверхню. Яго пранізліва абдало жарам, страсянула, быццам абудзіла ад кашмарнага сну працягласцю ў семнаццаць год.

Аляксей пацягнуў на сябе шэфлядку стала, дастаў запісную кніжку. Набраў тэлефонны нумар пракурора раёна, з якім быў знаёмы па студэнцкіх гадах.

— Алё, — пачулася ў трубцы.
— Міхаіл Жыцкіцаў? — перапытаў Аляксей.

— Ён самы.
— Гэта Жураўлёў турбуе, памятаеш такога.

— Чаму ж не, нават па голасе пазнаю. Што здарылася, Алёшка?

— Абавязкова павінна нешта здарыцца, каб табе пазваніць, — здзівіўся Жураўлёў.

— А як жа. У пракуратуру толькі і звяртаюцца, калі нешта здарыцца. Ці не так?

— Праўду кажаш.
— Выкладвай, што ў цябе "гарыць", а як сустрэнемся, за кувалем піва раскажаш пра жыццё, — ужо больш лагодна прапанаваў Жыцкіцаў.

— Добра, — згадзіўся Аляксей. — Да нас, у рэдакцыю, звярнулася аўтарка. Хацелася б ведаць пра яе больш дэталёва. Гэта для мяне, асабіста...

Жыцкіцаў нейкую хвіліну маўчаў. Пасля загаварыў:

— Ведаеш, Алёшка, збіраць інфармацыю не для службовай справы мне забаронена. Ну, а калі ты кажаш, што гэта асабістае, то самыя звычайныя, так сказаць, звесткі, можна сабраць. Патэлефануй мне праз які дзень-два.

...Каляды. У калідорах універсітэцкага інтэрната на Кастрычніцкай ціха, як ніколі. Студэнты на канікулах, толькі ў некаторых пакоях, якія аддадзены завочнікам, яшчэ цепліцца нейкае жыццё. У тыя дні Аляксей не паехаў у вёску, баяўся, што давядзецца праседзець на станцыі, бо даехаць туды, дзе жыла маці, было праблематычна. Напярэдадні яна так і напісала ў лісце, што дарогі замецены снегам, сумёты дастаюць аж да самых стрэх. Маўляў, заставайся, сыноч, у горадзе, а пад вясну, калі адпусціць мароз, прыедзеш. Ён і паслухаўся. Падпісаў святочную паштоўку, укінуў яе каля ўваходу ў інтэрнат у скрынку, стаў адчыняць дзверы і нечакана сустрэўся з вядомым пазтам-песеннікам Анатолям Грэчневым. Яны былі знаёмыя, сустракаліся так, мімаходзь, некалькі разоў у рэдакцыі часопіса. Хаця Грэчнёў быў ужо на падпітку (калі ён увогуле быў цвярозы, Аляксей не прыпомніць), пазт, трэба аддаць належнае, пазнаў Жураўлёва, нават экспромтам прачытаў яго радкі.

Яны падняліся ў пакой. Па завядзёныцы Аляксей выставіў пляшку гарэлкі, нарэзаў сала. Каб не бегчы ў краму па хлеб, пастукаў у дзверы да сусе-

дзяў. Там іграла музыка, чуваць былі галасы, дзювачы смех, але яму не адчынілі. Не знайшоў хлеба Аляксей і ў другім, і трэцім пакоі. Толькі калі заглянуў у наступны, у прыцемках, са спіны, яго знянацку абнялі дзювачыя рукі. Ціхі голас прашаптаў на вуха: "Алёшка, не крыўдуй... Маўчы... Я твая..."

І ён змаўчаў. Страціўшы волю і

Віктар ПАТАПЕНКА

НЕСПАДЗЯВАНКА

здольнасць нешта рабіць насуперак, паслухаўся...

...Усю доўгую, двухсоткіламетровую, зімовую дарогу Жураўлёў сузіраў вачыма з акна аўтобуса. Паміж лесу, пасаджаным у два рады бухматым кустоём, дзе-нідзе, на голым шэрым полі, пастаўленым спецыяльным штатетнікам, яна то раўнютка прасціралася, то выпроставалася, часам бегла ў рэдкалессе, быццам хацела схвацаць ад лёгкіх пушыстых камячоў снегу, якія здалёк доўгімі шыўкамі прасавалі поле, аблеплівалі лабавое шкло аўтобуса.

У салоне было цёпла... Цёпла было і на душы. Па тых сухіх звестках, якія расказаў Жыцкіцаў, атрымлівалася, што Ірына Бардоўская, Насціна маці, працуе ў раённай газеце. Не замужам. Казалі, была каханкай цяперашняга рэдактара. Невядома па якіх прычынах, але вяселле згуляць не давалася. У яго свая сямя, Ірына гадуе дачку адна.

...З вакзала, не заходзячы ў пракуратуру да Жыцкіцава, Аляксей пешкі накіраваўся ў рэдакцыю газеты. Ідучы па вузкім калідоры, ён спыняўся каля дзвярэй, чытаў, што напісана на шыльдах. Вось і рэдактарскі кабінет: Крэмікаў Аляксей Мікітавіч. Здагадаўся, магчыма, гэтага Аляксея і чакала Ірына ў той вечар на Кастрычніцкай...

Прайшоў далей. Адзел культуры, літаратуры, сатыры і гумару. Бардоўская Ірына Паўлаўна". Спыніўся, аддыхаўся, пастукаў у дзверы.

Нейкую хвіліну яны глядзелі адзін на аднаго, не ведаючы, што сказаць. Аляксей разлічваў, што яна не памятае яго, таму яму будзе лягчэй завесці іншую гаворку, каб больш яе спазнаць. Нават прыдумаў, што прыйшоў у рэдакцыю ўпершыню, маўляў, прынёс вершы, каб паглядзелі іх, можа б, і надрукавалі. Аднак ягоная легенда разбілася як шкло аб парог, бо з першага позірк зразумеў, што памыліўся ў сваіх планах. Яе настойлівы, пранізлівы позірк чамусьці прымусіў яго, мужчыну, сарамліва апусціць вочы, шукаць выйсця. Але яго не было. Ён стаў перад ёй як школьнік, які не вывучыў урока. Адчуваў, што яна ведае яго. І не памыліўся. Ірына паднялася з-за стала, павіталася, прапанавала сесці. Пасля чаго сказала:

— Няўжо вядомыя пазты яшчэ наведваюць і перыферыю?

— Не ведаю пра вядомасць, — радасна адазваўся Аляксей, — а што ты-

чыцца мяне, то ніколі не грэбаваў вёскай, бо нарадзіўся ў ёй, жыў некаторы час.

— І што ж прывяло вас у наш край? — настойліва перапытала Ірына.

— Так, праездом, — свядома зманіў ён.

Размова пра газету і творчасць вялася нядоўга. Абое бавілі час, абменьваліся позіркамі, ніхто не адважваўся ступіць на дарогу даўжынёю ў семнаццаць гадоў — нязведаную і невядомую, якая некалі выпадкова злучыла іх, хоць у кожнага аднекуль здалёк настойліва прабівалася цікавасць адзін да аднаго.

Першы не вытрымаў Аляксей. Ён нясмела, бы першакласнік, сказаў:

— Прабач мяне... У той вечар...

— Не трэба, — перапыніла яна, — я вінавата... Прэтэнзія, як бачыш не выказала, — Ірына паднялася з-за стала, падышла да акна.

— Цяжка было гадаваць?..

У калідоры рэдакцыі пачуліся крокі. Праз хвіліну дзверы расчыніліся і худая вяртлявая жанчына, коса паглядаючы на Аляксея, паклала на стол адбітак газетнай паласы. Ірына прыязна ўсміхнулася ёй, падзякавала. Як толькі жанчына, а гэта была карэктарка, выйшла з кабінета, Аляксей, стрымліваючы хваляванне, прапанаваў

— Раскажвай, чым сталіца жыве.

Аляксей ажывіўся, пачаў распяваць пра рэдакцыю часопіса, крыху спантанна пра сябе.

— Я сачу за тваім паэтычным ростам, — прызналася яна, — з тымі вершамі, якія друкавала "Юнацтва", знаёма, некаторыя нават ведаю напамяць.

— Як так? — Разгублена запытаўся ён. — Ты ведаеш маю творчасць?

— Не толькі творчасць, — усміхнулася Ірына. — На другі дзень, пасля таго дзівачавага вечара, я з'ехала на кватэру. Сорамна было заставацца, сустрэцца з табой. Так-сяк здала экзамены, а праз месяц, калі зразумела, што зацяжарыла, папрасіла сяброўку, яна на дзённым аддзяленні вучылася, каб даведалася, хто ты такі.

Яна змоўкла. Афіцыянтка паставіла на стол бутэльку віна і стравы.

— Што было далей, — пачала зноў расказаць Ірына, як толькі адышла афіцыянтка, — табе, можа, і нецікава.

— Чаму ж... — запярэчыў Аляксей, — вельмі цікава. Напрыклад, хто, замест мяне павінен быў зайсці да цябе ў той вечар?

— Быў... каханак... — неахвотна адказала яна. Потым дадала, — добра, што не прыйшоў...

Ірына апусціла вочы. Адчувалася, што гаварыць ёй пра таго, каго чакала, каго вельмі кахала, ёй не хочацца. Не стаў лезці ў душу са сваімі пытаннямі і Аляксей. Ён падняў бакал віна, прапанаваў выпіць:

— За цябе, Ірына!.. За Насцю!..

Яны чокнуліся, выпілі. Раптоўна зайграла музыка. У зал уваліўся цэлы натоўп людзей. Паперадзе іх ішлі маладыя. Аляксей і Ірына праводзілі іх позіркамі. Можна было здагадацца, што ў гэтую хвіліну кожны з іх падумаў, бо ні ён, ні яна не бралі ў жыцці шлюб.

Аляксей нахіліўся над столікам, каб было лепш чуваць, спытаў:

— Чаму не сказала мне пра Насцю? Цяжка ж было адной гадаваць?

— Першыя гады спраўды было цяжка. Каб не мама, пухам ёй зямля, не ведаю, што было б, — адказала яна. — А пра цябе задумвалася шмат разоў. Праўда не для таго, каб прад'явіць нейкія прэтэнзіі, іх увогуле не было, сама вінаватая, а толькі каб ты ведаў пра дачку, дык зноў жа, не магла перасіліць свой нораў. Тым больш, што твой паэтычны ўзлёт, а я шмат з якімі пісьменнікамі знаёмая, ведаю, як некаторыя з іх задзіраюць насы, не дазваляю мне перайсці мяжу годнасці, перш за ўсё як жанчыне. Хоціць пра гэта. Скажы, як даведаўся пра Насцю?

— Здагадаўся па фотаздымку... вершы прыслала ў рэдакцыю...

Яны павольна ішлі па пустой праезджай частцы вуліцы. Горад засынаў. Тая няёмкасць, якая была паміж імі, здавалася, паціху пакідала іх. Аляксей намерыўся прачытаць чатырохрадкоўе, але перадумаў, маўляў не юнак, хоціць пустаслоўя, патрэбны ўчынкi, канкрэтныя.

Вечар знаёмства, першых сумнеўных поглядаў і лёгкага жалю мінаў. Аляксей крыху больш, чым патрэбна было трымаў яе халаднаватую руку ў сваіх далонях, крыху больш глядзёў ёй у вочы. Здавалася, гэтую смелую і адважную жанчыну ён панёс бы на руках, але даводзілася цягнуць, трываць, разумець яе...

...Сярод стоса лістоў, якія ляжалі на рабочым сталі, Аляксей знайшоў той, якога тыдзень чакаў. Над вершамі трэба было працаваць, але тая паэтычная лёгкасць, запас прыроднай, Жураўлёўскай, радасці, адчуваўся ў кожным радку, кожным вобразе. Гэта акрыляла яго, натхняла на нязведанае жыццё мужа і бацькі.

З 60-годдзем пісьменніка-публіцыста Яўгена БУДЗІНАСА.

Жадаем моцнага здароўя і надалей вострага публіцыстычнага пяра.

50 гадоў споўнілася літаратуразнаўцу Васілю СТАРЫЧОНКУ.

Зычым яму шчасця і далейшага творчага плёну.

З 60-годдзем гзіцячага пісьменніка Расціслава БЕНЗЯРУКА. Жадаем аптымізму і натхнення.

У ЮБІЛЕЙНАЙ ЧАРАДЗЕ

Жыццё мастацкае будзе сёлета багатае на падзеі, прымеркаваныя да 100-годдзя з дня нараджэння яркай асобы ў гісторыі нашай нацыянальнай культуры, легенды опернай сцэны, прапагандысткі беларускай песні, слова беларускага, народнай артысткі СССР Ларысы Александроўскай. Бадай, найбольш значнай з іх стане абвешчаны на лістапад Міжнародны конкурс вакалістаў імя знамай спявачкі.

А вось адну з першых юбілейных імпрэз наладзілі супрацоўнікі Дзяржаўнага музея гісторыі тэатральнай і музычнай культуры Беларусі — акурат напярэдадні знамянальнай даты (дзень нараджэння Л.Александроўскай 15 лютага). У камернай зале музея, дзе даволі часта гучыць каштоўны "экспанат" — раяль, што належаў Ларысе Пампееўне, выступілі юныя таленты, лепшыя навучэнцы сталічнай дзіцячай музычнай школы № 1, якая носіць імя Александроўскай.

Арганізатары запрасілі на гэтую сустрэчу і Арыядну Ладыгіну, пляменніцу спявачкі. Доктар філасофскіх навук, музыкантаўца, яна не так даўно дэбютавала як аўтар "дакументальна-тэатральнага рамана", прысвечанага жыццю і творчасці свайёй знакамітай сваячкі. І ўжо сам факт выдання кнігі стаўся нагодай для выступлення яе аўтаркі перад наведнікамі музея. Яны мелі магчымасць аглядаць і мема-

рыяльныя пакой Ларысы Александроўскай, аформлены ў межах выстаўкі "Вобразы памяці". Як вядома, працуе выстаўка яшчэ з мінулага года і прысвячаецца 60-годдзю вызвалення Беларусі ад гітлераўскай акупацыі. Імя самаадданай патрыёткі, ўдзельніцы франтавых канцэртных брыгад, усенародна любімай спявачкі — сярод самых ушанаваных у кантэксце юбілейных імпрэз і ўрачыстасцяў.

Я. КАРЛІМА

НА ЗДЫМКУ: так выглядае мемарыяльны пакой Л. АЛЕКСАНДРОЎСКАЙ у юбілейнай экспазіцыі музея.

Фота К. ДРОБАВА

Музыкл для дзяцей і дарослых "Бураціна. ВУ" Беларускай дзяржаўнай музычнай тэатр прэзентаваў публіцы яшчэ ў снежні. Пра гэта нашы чытачы, зразумела ж, ведаюць. А калі наведаліся на прэм'еру, дык і ацанілі яе вартасці — на ўласныя вочы і з першага позірку. Ці хутэй — на ўласныя вушы.

Як бы зычліва ні ставіліся "прасунутыя" глядачы да рэжысуры Настасі Грыненкі, улюбёнай і ў папулярны фільм свайго маленства, і ў кніжку-казку А.Талстога "Залатыя ключык, або Прыгоды Бураціны" (яна сама напісала лібрэта — на аснове літаратурнай першакрыніцы і кінасцэнарыя, чвэрць стагоддзя таму ўвасобленага на "Беларусьфільме" Леанідам Нячаевым, прычым, захавала ў музыцкім тэксты песень Б. Акуджавы ды Ю. Эціна). Як бы ні падтрымлівалі прыхільнікі малядой сцэнаграфіі тое, што зроблена мастаком-пастаноўшчыкам Андрэем Мераанковым ды стваральніцай к а с ц ю м а ў Юліяй Бабаевай у экстрэмальных матэрыяльна-тэхнічных варунках (з аднаго боку — "рэжым эканоміі" ў выкарыстанні выяўленчых

Класіка дзіцячай літаратуры, хрэстаматыя і для дашкольнікаў, і для падлеткаў, і для "продкаў": бацькоў, бабуль-дзядуль. Захапляльны сюжэт мадэрнізава-

"Каб захапіць артыстаў, каб яны ў адзін голас гаварылі, што ім цікава, мусіць быць штосьці экстраардынарнае", — заўважыў дырэктар Дзяржаўнага музычнага тэатра Беларусі

«БУРАЦІНА».NEW

А. Ісаеў напярэдадні гэтай прэм'еры. Дык мо і праўда ёсць у новым спектаклі тое звыш-звычайнае, што захапляе, гіпнатызуе артыстаў і глядачоў, адцягваючы ўвагу ад недахопаў?

сродкаў, з другога — наяўнасць каласальных, але пакуль не асвоеных патэнцыяльных мастацкіх мажлівасцяў найноўшай сцэнічнай тэхнікі, якую толькі-толькі набылі, якую трэба яшчэ вывучаць). Колькі б ні паўтаралі сябры тэатра, захопленыя шматгранным талентам аўтара харэаграфіі Дзмітрыя Якубовіча (малады артыст тэатра, улюбёнец публікі, ён адметны і ў танцы, і ў акцёрскай ігры, і ў вакале), што ў параўнанні з яго "балетмайстарскімі штучкамі" славы расійскі "Тодес" адпачывае ("Тодес", перапрашаю, працуе — дай бог кожнаму!), аднак...

Аднак, аднак... Як бы, колькі б, што б там ні казалі, а новае стракатае, дынамічнае "сямейнае" відовішча на мінскай музычнай сцэне загадкавай казачнасцю не ўражае, не агаломшвае візуальнымі эфектамі: увогуле-то сучасны чалавек падсіпканы ўсім гэтым праз экран кінатэатра, ТБ або персанальнага камп'ютэра. Ды вось парадокс: і доўгатэрмінова глядацкая ўвага, і касавы поспех новаму спектаклю гарантаваны.

Значыць, загадка ў працы стваральнікаў музыцкага "Бураціна. ВУ" — ёсць?..

Тады пашукайма адгядку.

ны, аздоблены прыкметамі нашай рэальнасці: ад актуальных дэталей у касцюмах — да рэплік пра камп'ютэр, нотбук, "мабільнік", пэйджэр. А сама назва спектакля? Яна і адлюстроўвае мару галоўнага героя пра ўласны сайт у Інтэрнеце, і ўспрымаецца як своеасаблівы брэнд стваральнікаў музыцкага. Бурацінавы прыгоды — гэта ненадакучліва павучальная мудрасць стасункаў між людзьмі (хай сабе гэта казачныя персанажы ці лялькі). Гэта далікатныя і вечныя ўзоры дабрывы, бескарыслівасці, спагады, узаемавыручкі, адказнасці, самаахварнасці. Гэта іскрынікі аптымістычнай усмешкі ды незласлівага гумору.

Бадай, галоўнае чарадзеяства ў гэтым спектаклі — сама музыка, прыгожая і простая. Здаецца, што гэта ад яе шчырасці казачнае жыццё на сцэне і атмасфера ў глядзельнай зале сілкуюцца-поўняцца невытлумачальнай абаяльнасцю і дабрывёй. Скажаць, што музыка лёгка запамінаецца, — гэта значыць не скажаць нічога. Бо яна ж для многіх і многіх — ужо даўно свая, дзякуючы "хатняму экрану" знаёмая не аднаму пакаленню тэлеглядачоў! Але менавіта яна не дае забыцца пра

яркія камедыійныя, гратэскавыя, лірычныя ды казачныя эпізоды фільма, з якім, хочаш не хочаш, а параўноўваеш сцэнічную версію прыгодаў драўлянага хлопчыка.

Заручыўшыся даверам аўтара музыкі — маскоўскага кампазітара Аляксея Рыбнікава, дырыжор тэатра Леў Карпенка прапанаваў новую аранжыроўку вядомых песень ды інструментальных тэм. І ён, і дырыжор-пастаноўшчык Мікалай Макарэвіч, і хормайстар Ганна Маторная, і музыканты аркестра, і выканаўцы роляў, — усе яны былі адной камандай. Дарэчы, адчуваеш у шчырай ігры ўдзельнікаў музыцкай традыцыі "акцёрскіх" спектакляў, якімі адметны наш Дзяржаўны музычны тэатр, і энтузіязм новага сцэнічнага ансамбля.

І міжволі думаеш: ансамбль гэты трымаецца на выканаўцы цэнтральнай ролі, малядой актрысе Але Лукашэвіч, артыстызм, тэмперамент, пластыка, голас, абаяльнасць, сцэнічная фактура ды прафесійнае ўмельства якой ствараюць цудоўную ілюзію прысутнасці менавіта казачнага хлопчыка-лялькі, а ні ў якім разе — не дзяўчынік-травесці. І ў публіцы — ці не аднадушнае захапленне!

"Новы" Бураціна з'яўляецца ў добра вядомай старой кампаніі. Але паўстае яна хаця і ў знаёмых, але ў абноўленых абліччах, пераствораных рэжысурай ды выканаўцамі. Варта падзівіцца і на майстроў, і на творчую моладзь у кранальных, лірычных, характарных ролях Таты Карла (А.Касцецкі), Лісы Алісы (Ю.Шпілеўская), Карабаса Барабаса (А.Ранцанц), Ката Базіліі (Э.Мартынюк), П'ера (К.Дзегцярова), Мальвіны (І.Казакевіч) — гэта, вядома ж, далёка не поўны пералік дзейных асоб і выканаўцаў, якія, бадай, без выключэння, вартыя зычлівай увагі тэатралаў.

Між іншым, на прэм'еру спектакля запрошаны аўтар музыкі. Запрашэнне прынята. Тэатр з хваляваннем чакае візіт кампазітара Аляксея Рыбнікава ў Мінск і яго ўражанняў. Творчае хваляванне можна зразумець. А ва ўдзячнасці аўтара можна не сумнявацца.

С. БЕРАСЦЕНЬ
Фота М. ЗАМУЛЕВІЧА

Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі

аб'яўляе конкурсы

на замяшчэнне пасада прафесарска-выкладчыцкага складу (для тых, хто мае мінскую прапіску):

— кафедра аркестравага дырыжывання старшы выкладчык — 1.

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання. Заявы і дакументы накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведкі па тэлефонах: 227-49-42; 226-06-70.

СТОЛЬКІ ТАЛЕНТАЎ НАВОКАЛ!

Толькі ў Мінску мастацкай творчасцю ў розных суполках займаецца 56 тысяч дзяўчынак і хлопцаў. І нядаўна ў Рэспубліканскім палацы культуры прафсаюзаў, у межах 100-годдзя святкавання прафсаюзнага руху на Беларусі, адбыўся канцэрт лепшых дзіцячых калектываў сталіцы.

"Мы імкнемся да таго, каб даць магчымасць нашым зорчакм, якіх вельмі шмат па ўсёй Беларусі, паказаць сваю творчасць", — такімі словамі адкрыў святочны канцэрт Мікалай Беланоўскі, старшыня Мінскага гарадскога аб'яднання прафсаюзаў. А затым вядучыя — Людміла Шашалевіч з маленькай Палінай Каваль — пачалі выклікаць на сцэну юных артыстаў.

Праграма ўключала 25 нумароў, кожны з якіх здзівіў сваёй выключнасцю і сапраўдным майстэрствам выканання. Так, ансамбль беларускай песні "Цернічка" адразу заваяваў сімпатыі глядачоў не толькі моцнымі чыстымі галасамі, але і вельмі

прыгожым адзеннем: усе выступалі ў беларускіх нацыянальных строях і чырвоных чаравічках. Запомнілася і адметная харэаграфічная кампазіцыя "Кавалі" ў выкананні хлопцаў з ансамбля танца "Равеснік". Шквал апладысмантаў выклікалі выступленні ансамбля саксафоністаў музычнай школы № 14, пластычны эцюд у выкананні ўдзельнікаў народнай цыркавай студыі Марыны Кавалёвай і Алесі Мігаль. А вось словы з песні Паліны Каваль напэўна маглі б стаць дэвізам канцэртнай праграмы: "Сцэна — любоў мая, песня — мае жыццё..."

Здаецца мне, што такія імпрэзы трэба ладзіць як мага часцей, бо яны не толькі прыносяць людзям духоўную і эстэтычную асалоду, але і ўзмацняюць пацудоўна нацыянальную годнасці. А як жа інакш, калі навокал столькі сапраўдных талентаў!

Алеся ГРЫЧЫК

Не дзень і не два, а ўжо гадамі блукае Тэафана з вудамі пад цяжкімі ценямі горных хрыбтоў, што навісаюць над ракой. У змрочных нетрах прыбрэжных зараснікаў яна ніколі не адчувала холаду — ці яна была ў цёплай або лёгкай адзежыне — і з нетраў тых яна бачыла ўсё, што робіцца наўкола. І ў гэты нядзельны надвечорак, калі сонца рушыла ў сваё сховішча, а на неба выплыў месяц, Тэафана падумала, што трэба ісці, і ўскінула на плячо кош з уловам. Унізе па цячэнні, за нейкія тры-чатыры кіламетры, ля канатнага моста стаяў яе мапед, а яшчэ далей, кіламетраў за дваццаць ад яго, свяціўся гарадок. Там чакаў яе дом, які апусцеў пасля таго, як дачкі павыходзілі замуж. Чакала яе таксама цесная майстарня, дзе Тэафана, колькі помніць сябе, вырабляла кілімы. Чакаў яе ў тым доме і бай Антон, яе муж, які, калі пайшоў на пенсію, не вылазіў з падвала, абсталяванага пад сталярню. Ці правільней — не чакаў ужо гадамі, бо чакаць можна чалавека, і то да пэўнага часу, а не такую ведзьму, як яна. Кінуць Тэафана рыбаць — тое самае, што перастаць дыхаць.

Тэафана спяшалася, хоць і не магла ўжо апырацца вечар, вечар перагнаў яе і абняў зямлю трапяткім празрыстым прычэпам, у якім яшчэ больш дзіўна і магутна маўчалі горы. Тэафана любіла іх, як сваіх дзяцей, і нібы роднай дачкой была для яе рака — гэтая дзевяностакіла-

метровая прыгажуня, плынь якой знаёмая ёй да дробязяў, да самага дна, быццам сама яе нарадзіла. І чаму жанчына не можа нараджаць такіх вечных дзяцей, думала Тэафана, а нараджае простых смертных. Яна спрабавала ўявіць сябе, як дажыве яна калі-не-

будзь да гадоў дзевяноста, думала, чаму жыццё чалавечы такое кароткае і абмежаванае, а жаданне ў людзей — жыць і жыць. Ці адказаў на гэта хто-небудзь з тых незлічоных людзей, што адышлі ў нябыт, ці ўсе пакінулі жыццё і моўчкі пайшлі ў зямлю, у гэты перапоўнены могільнік, як нямыя рыбы, — у зямлю, па якой цякуць такія цудоўныя, такія жыццядайныя рэкі? Надыйдзе час, мяне адправяць на пенсію, разважала Тэафана, потым прыйдзе пара паміраць; і дзеткі мае памруць, і ўнукі, і іхнія ўнукі: прыйдуць другія, і ўсё забудзецца; у ракі таксама няма ніякіх спраў да людзей, і ніхто не будзе ведаць, што я жыла, хто я была, і ці была наогул па гэты бок часу, што мінуў... Ну і памрэш, злавалася ў гэтым месцы сваіх разважанняў Тэафана. Але ўзіраючыся ў вечар з яго цёмна-празрыстым паветрам, якое стварала малюнкі неба і зямлі ва ўсіх магчымых колерах, яна супакойвалася і думала, што такая незямная прыгажосць застанеца непарушнай, і гэта вяртала ёй настрой і надзею — ну што тагога, калі і дзевяццаць памерці. "Памі-ра-а-ю!" — адгукнуўся ў Тэафана нейкі працяглы, вельмі доўгі крык з цемры. І як быццам ад крыку гэтага засталася ў паветры рэха, горы зноў яго паўтарылі. Тэафана агледзелася і адразу ж стала — гэта не быў яе голас знутры, ён пачуўся аднекуль здала. Тэафана кінула кош, вуды, запіхнула калашыны ў халявы ботаў, кінулася ў адзін бок, у другі па галечніку, натыкаючыся на чорнае голле. Яе падганяў страх, яна пабегла... Але ў цемры наўкола нічога не было відаць. Тэафана разгубілася, бо ўсярэдзіне, да моцнага яе ведзьмінага сэрца, цягнулася тоненькая струнка, больш адчувальная за слых і зрок, і яна прасігналіла, што тут нешта ёсць. Раптам месяц знайшоў акеца на небе, і Тэафана ўбачыла ў вадзе цела чалавека. Яна ляжала з раскінутымі рукамі ў ціхай завадзі, і іх раздзяляў толькі высокі куст крапівы. Яна кінулася праз крапіву: схавіла нейкую сцяблінку і паспрабавала ёю падцягнуць цела да берага, але, таго не хочучы, адпіхнула тапельца, і яго падхапіла моцная плынь. Тэафана ўспомніла, што непадалёк ёсць высокі парог, з якога вада падае ў д'ябальскі вір. Яна скочыла ў ваду, боўтаючыся, дацягнулася некай да тапельца, учапілася ў яго і трымала, пакуль не выбралася з ім у завадзь. Напружылася, учапілася нагой за нейкі корч, а ў руках адчувала такі цяжар, нібы на іх павіслі тоны, а не адно чалавечы цела. Здавалася, косці яе пераламаюцца, пясніца не вытрымае, галава трэсне ад натугі. Але яна ведала, што вытрымае, і вытрымала. Выцягнула цела на бераг, але і ў цемнаце здагадалася, што гэта жанчына. Асцярожна абмацала твар, вусны, быццам дакраналася да змяі, пачала рабіць ёй штучнае дыханне, пераварочваць, каб выйшла вада, і зноў, і зноў... Часу не было. А цемра — як у пекле, на яе раптам дыхнула холадам, які ўсіх чакае па той бок праклятага часу. Якое ж слабенькае святло гэтага вялікага месца, каб пасвяціць чалавеку як трэба. Тэафана скінула куртку, выкруціла, загарнула ў яе тапельніцу, ускінула сабе на спіну і папаўзла па камяністай зямлі, праз ваду і зараснік. І гэта яна, ведзьма, у чалавечым абліччы... Колькі сілы трэба мець чалавеку, прамільгнула ў яе галаве, каб цягнуць гэты груз, вырваны ў самой смерці, пераправіць яго на другі бераг часу, да жыцця.. Тэафана баялася, што не вытрымае дзвюх канатных масток, але некай перайшла і кінулася да шашы. Нарэшце выйшла на шашу, баючыся абрынуцца на асфальт, кінулася насустрэч адным фарам, другім... Спыніўся грузавік. У кабінэ сядзеў вайсковец, і яна ледзь пазнала ўласны хрып: "Хутчэй, хутчэй..."

У бальніцы перад ёй мільгали знаёмыя твары, нехта прапанаваў ёй кісларод, але Тэафана нібы плыла ў сне, адно толькі ўбачыла выразна, што выклікаюць ліфт з морга. Адрозна ж ачомалася, сабрала ўсе сілы, кінулася па нейкім калідоры, штурханула дзверы ў кабінет доктара Ніколава — ён тут! Што крычала яму, яна не помніць, але паказвала на морг і бачыла, як доктар пабег туды. У яе свядомасці прамільгнула, як у свой час Тэафана цягнула і яго на сваіх плячах дваццаць кіламетраў, як ён замярзаў, пакалечаны, на лыжах, а яна наткнулася на яго выпадкова...

Калі расплюшчыла вочы, Тэафана ўбачыла, што ляжыць на канапе ў кабінэце доктара Ніколава, насупраць расчыненага вакна, за якім кусцілася дрэва і было шмат святла, ужо дзённага. І ў тым святле ўзнік бай Антон, што адразу ж раззлавала Тэафана, таму што ўбачыла спалоханы твар колеру шэрай піжамы, у якой і прыбег сюды. Дзе доктар, уз'яршылася яна, ускочыла, бай Антон хацеў яе затрымаць, нешта крычаў, а Тэафана, хістаючыся, ішла па калідоры, калі доктар Ніколаў выскачыў з нейкіх дзвярэй, і яна трапіла проста ў ягоныя рукі. Яна імкнулася адшукаць у ягоных вачах хоць кропельку надзеі. "Яшчэ адзін даўжнік у цябе, Тэафана."

пакінуўшы яго пасярод дарогі без прытомнасці. Калі бацьку знайшлі, было вельмі позна — ён памёр на руках у доктара Ніколава. Пазней і маці яе памерла ад тугі, бо яна належала той знікаючай пародзе людзей, якія трымаюцца адно аднаго ва ўсім, асабліва ў смерці... Больш за месяц шукала Тэафана тую забойцу, з усіх сіл шукала, ператрэсла ўсё наваколле і знайшла яе ў недалёкім сяле. А на судовым працэсе тая прыкінулася хворай на тысячу хвароб, і яе пасадзілі толькі на некалькі гадоў — што гэтых некалькі гадоў за два чалавечыя жыцці! Нават і тая гады ёй зменшылі, але ці ж можа хто-небудзь зменшыць тэрмін смерці і вярнуць бацькоў зноў да жыцця... Тэафана запамніла ў вачах змяюкі Пеневы адно — адсутнасць усялякага адчування віны, і гэта яе ўразіла і ашаламіла. Ну што ж, падумала тады Тэафана — ты яшчэ атрымаеш сваё ад прыроды, бо там, дзе не дастае чалавечы рука, дастане сам лёс, але і гэта не давала суцяшэння, і ці ёсць суцяшэнне несучешнаму?..

Дзевяць дзён праляжала Тэафана ў сваім доме, пры апушчаных шторах, нібы нежывая. Дзевяць разоў званіў бай Антон у бальніцу і атрымліваў адзін адказ: ёсць надзея, дыхае, хоць яшчэ і непрытомная... Што прытомнасць, разважала Тэафана, якая была здаровая, але сама сябе заціснула ў гэтыя сцены, каб сабраць у сабе тысячы ледзяных аскепкаў, на якія за гэты час распалася, каб з іх зрабіць новую душу і жыць далей, таму што жыццё аказалася мацнейшым за смерць, таму што яе жаночая доля, пакутніцкая і цягавітая, аказалася мацней за смерць.

Прыходзіў у той час муж Пеневы, Тэафана чула, як бай Антон пусціў яго ў дом, але пра што яны размаўлялі, я гаварылі, аб гэтым не хацела ведаць Тэафана. Яна спыніла мужа, калі той хацеў раска-

заць — бо што можна было дадаць да чалавечага падзення, пакут, няшчасця, праклёну! І бай Антон змяніўся за гэтыя дні, ён быццам выцягнуўся некай ад горычы за чалавечую бяду. Тэафана ўсё ж убачыла праз акно спіну таго чалавека, які прыйшоў дзякаваць — якой недарэчнасцю можа абярнуцца чалавечая ўдзячнасць, нават калі яна прыходзіць своечасова. Ёй стала аж горача ад выгляду таго чалавека, але яна некай супакойлася, кроў адхлынула ад галавы. Тэафана пасвятле-ла ў вачах.

На дзевяты дзень яна паднялася і вечарам пайшла ў бальніцу. Як бы ні было параненае чалавечы вока, яно ўсё роўна хоча бачыць. Увайшла, дабралася да кабінета доктара Ніколава, але там нікога не застала. Яна села. Успушчалася ў бальнічную цішыню. Ціха, але ў гэты час штосьці тут адбываецца, ратуець некага, нешта.

Ці лепей будзе, падумалася Тэафана, калі Пенева памрэ, ці лепш будзе твайму сумленню, Тэафана, і ці скончацца з яе смерцю ўсе ліхадзействы на зямлі? А што, калі яна змянілася, бо і дрэва з гадамі мяняецца, нават камень пад ліўнямі і вятрам мяняецца. А чалавек таксама створаны той жа прыродай, дык ці можа ён не змяніцца? Хто ведае... Колькі часу сядзела яна так у кабінэце доктара, не ведала, бо забылася гадзіннік, але ўвесь час чула ўдары свайго сэрца, якое пачувалася для яе цяжкім, як камень, бо ўзнікла раптам думка: хто ты, Тэафана, калі моліш Бога, каб ён забраў яшчэ адно жыццё, жыццё той, якая вінна ў смерці тваіх бацькоў, а ты ўчора, не ведаючы, выратвала яе...

Мінаў час, ёй ужо не было магчымасці больш чакаць, і яна накіравалася да запаснога ўваходу бальніцы, праз які пракралася сюды. І там, на неасветленай лясвіцы, дзе яна прытаілася як злодзей, пачула стук дзвярэй, крокі, убачыла спіну доктара Ніколава ў цёмным фае, да яго падбегла медсястра і спытала: "Што будзем рабіць, доктар Ніколаў, пасля таго, як адключым Пенева апарат?" — "Больш нічога!" — сказаў доктар. "Ці вытрымае?" — працягвала сястра. "Вытрымае, змяюка!" — адказаў доктар. "Чаму вы так гаворыце?" — спалохалася сястра, а доктар ляпнуў дзвярыма за сваёй спінай.

Тэафана выбегла з бальніцы, пайшла па асфальтавай дарожцы насустрэч пругкаму вечароваму ветру, а ў небе мігцелі зоркі, уперадзе падавалі гудкі цягнікі, ваддаль працякала рака пад чатырма мастамі, якія звязвалі ўсе чатыры часткі горада, і Тэафана, адзінокая ў гэтым вячэрнім часе, перавяла дых: няхай живе, калі ў ёй што-небудзь змянілася, няхай перажыве ўсіх нас. А калі засталася такой жа гадзінай, няхай на кожным кроку сутыкаецца з добром, каб яно яе біла, калашмаціла, кідала ва ўсе бакі, каб падпільноўвала яе на кожным кроку, давала знаць, што і яно, дабро, можа супраціўляцца з такой жа д'ябальскай сілай. Каб яна помніла, што яно не памірае ад зла, і якое маленькае ні было б дабро, яно бязмежна моцнае — ці можа быць адплата большая, чым гэта? Ці можа быць?!

Пераклала з балгарскай Вера МАСЛОУСКАЯ

Кацярына ТОМАВА

ПА ТОЙ БОК ЧАСУ

Апавяданне

— На твары доктара на адзін момант з'явілася горкая ўсмешка. — Відаць, доктарам ты нарадзілася. Хадзем!" — прапанаваў ёй. Тэафана пераступіла парог у рэанімацыю і на нізкім ложку, сярод розных трубак і апаратаў, якіх было тут, падалася ёй, тысячы, яна ўбачыла на прасціне твар і збытанія русыя валасы і аслупяnela. Уся кроў, дыханне яе зледзяnela, і Тэафана ў адно імгненне адчула сябе кавалкам лёду. Ды гэта ж Пенева! Нядзеля Ніколава Пенева. Памылкі няма. Лёс не робіць памылак, памылкі бываюць у людзей. "Табе дрэнна? — доктар Ніколаў моцна сціснуў яе, але Тэафана нічога не заўважала, толькі адступала і адступала, быццам усяліўся ў яе сам д'ябал. — Ідзі адпачывай, вось табе бальнічны лісток ды рэцэпт". — Доктар перадаў яе ў рукі бай Антона, а яна пачувалася нібыта нежывая. "Ці будзе жыць, доктар? — пачуўся слабы голас яе мужа, і яе нібы ўджаліла аса. "Вялікую небяспеку для жыцця мы пераадолелі, цяпер маліце Бога, каб пераадолець малыя", — адказаў голас Ніколава.

"Ці бачыш, каго выратавала, ці бачыш? — шаптаў у вухы ёй голас бай Антона, пакуль ішлі па брукаванай вуліцы, а Тэафана гэты гарадок раптам здаўся суцэльным балотам, закінутым сметнікам свету... "Ці бачыш, ці бачыш..." "Бачыла!" — крыкнула Тэафана бай Антону, і кавалкі лёду рассыпаліся ў яе ўсярэдзіне. "Навошта выратавала яе!!" — ускінула на яго вочы і зразу мелла, што ў такі момант не існуе месца для апраўдання, каб растлумачыць яму, што ноччу, на рацэ, найменш думала пра тое, каго ратавала, а яшчэ менш у той цемнаце магчыма было разгледзець тапельца. А што, калі б такое здарылася ўдзень, пры святле... "А можа, я знарок!" — прабурчала Тэафана — і гэтае самае дурное ў чалавечай мове слова чамусьці здалася ёй, увогуле не дурной бабе, як нармальнае тлумачэнне.

Фота У. Кагуценкі

1. Ці з'явіліся, на вашу думку, на парозе трэцяга тысячагоддзя ў сучаснай беларускай літаратуры мастацкія творы (кніжкі, публікацыі, літаратурныя праекты), што сталіся не толькі новымі, але і *знакавымі*. Калі — так, то што гэтым паспрыяла, калі — не, то што перашкодзіла?

2. Мужчынская і жаночая літаратура... Ці ёсць насамрэч падобнае творчае падзяленне? Што б вы маглі сказаць адносна жаночага і мужчынскага творчага мыслення і вычування, а таксама схільнасці да той ці іншай літаратуры мужчын і жанчын, як патэнцыяльных чытачоў?

3. Маральнасць у творчасці сучасных літаратараў, як яна вамі разумеецца? Наколькі сёння гэтае пытанне з'яўляецца актуальным і як яно ўплывае на чалавечую духоўнасць і нацыянальную культуру?

4. Што вам падабаецца ў штотыднёвіку "ЛіМ", што не! Якія рубрыкі і чые аўтарскія публікацыі вас цікавяць найбольш? Што вы самі прапанавалі б дзеля паляпшэння формы і зместу газеты?

Ці падпісаліся вы на "ЛіМ" (набываецца ў шапіках) альбо — не (прычына)?

5. Якія крокі насустрач з абодвух бакоў могуць, на ваш погляд, паспрыяць збліжэнню пазіцый раз'яднаных літаратурных групавак дзеля захавання аслаблай нацыянальнай культурнай і духоўнай прасторы (мовы, літаратуры, мастацтва, традыцый) — беларускай дзяржаўнасці агулам?

Сяргей ПАНІЗНИК:

1. Мой Дзед Мароз углядаўся ў лічбы на снезе: 2004. Ёсць службы "01", "02", "03", "04" — гэта служба дзеяння, служба спадзеву? Як лёгка: адкінь ад 2004 сотню, і апынешся ў 1904-м. Пусты год у нашым нацыянальным жыцці. Тады таксама працавала служба спадзеву. А вось дзе яны, у адрозненне ад суседзяў, было малавата. Я — за службу дзеяння. Наўкруг — адмоўны і карысны вопыт жыццядзейнасці нацыі, іх культур. За стэрно, сябры і члены! Стырном павінна быць ідэя (паводле В. Ластоўскага — "мысльёвы прыклад дасканальнасці". Ідэалагічная барацьба за "савецкі народ" пазбавіла нас працы дзеля ўмацавання нацыі, духоўнае дасканаласці. Знакавая дзея на пачатку новага тысячагоддзя — запаўненне сотаў нашага вулля мацерыковым досведам). Раман Васіля Якавенкі "Надлом" прыадчыняе заслону: дзеля захавання нацыянальнай ідэнтычнасці, дзяржаўнасці мы не ішлі на замірэнне з трагедыямі абставінамі, а шукалі між айсбергаў свой, трэці шлях. Атлантыда не патанула! І што яна населена будзіцелямі? Усцешаны кнігай, укладзенай Навумам Гальпяровічам, — "Там, дзе вежы Сафіі: Полаччына літаратурная". Дакляравана, што такія зборнікі будуць выдадзены для кожнага раёна. Во дзе "першая

чытанка" для дзетак Тураўшчыны, Міёршчыны і г.д.! Ці "захаваем слова", спытайце ў выдавецтве "Мастацкая літаратура".

Пачала працаваць "служба ўмацавання" і ў напрамку інтэграцыі ў сусветную культуру. Вунь яны перада мною — зборнікі перакладаў Ніны Мацяш, Уладзіміра Скарынкіна, Валерыя Стралко... Амаль у кожным перыядычным выданні — узбагачэнні іншамоўнымі выплэскамі. Шкада, што мы так і не навучыліся сваімі тэкстамі акупаваць замежныя выданні. Не стварылі Банк перакладаў. Пакуль што толькі па спартыўных дасягненнях людзі на розных мацерыках дазнаюцца, што існуе Беларусь. Прыходзіцца сучащацца леташняй анталогіяй "Ад веку ў век" (беларуская паэзія па-руску).

А які прыклад даследавання нашай прысутнасці ў гісторыі і духоўным жыцці суседніх народаў паказаў часопіс "ARCHE" (№ 5, 2003 г.). "Віленская анталогія" часопіса — павучанне, як жыць на сумежжы, у дыфузіі, на подыхах глабалізацыі. Ці не пра гэта пісаў Пімен Панчанка, калі згадваў, што мы вечныя донары, што мы "народам усім сваякі". Вось толькі б удог (сімвал Франца Сіўко) не рос на нашых палетках.

2. Львоўскі вучоны ўсур'ёз гаварыў пра амазонак, ваяўнічае племя жанчын, прыкметаных у гістарычным тумане Валыні і Берасцейшчыны. Але хто сумняваецца, што "меч беларускага слова" (выраз Уладзіміра Жылкі) ніколі не пахілялі Цётка, Л. Геніюш, Н. Арсеннева, затоежная Леся Беларуская, смяротна параненая рыкашэтам асабістаў Я. Янішчыц, змагарная Н. Мацяш?.. Светачамі нашага мацерыка навечна застануцца Рагнеда і Еўфрасіння... Паэзія жанчын-літаратараў — прапаведная, псаломная, лёзная, узгадавальная...

3. ...І больш маральная, адухоўленая. Апошнія словы з адказу на другое пытанне. Эрэкцыя эро-

тыкі ў творах сучасных аўтараў — ад памаўзлівага рынку. Але ж і юр мае межы. Якую насалоду дае чытачу "стомленасць" пачуццяў Леаніда Дранько-Майсюка!

4. "ЛіМ" выпісваю 40 гадоў, яшчэ са Львова. Летась адзін квартал прапусціў. Чытаю прэсу з нажніцамі, але калі там папрацавалі да мяне... Сумна, што "ЛіМ" сцёр дэвіз над загалоўкам, пазбавіўся азначэння ўласнасці. З заснежжа добра праглядаюцца рубрыкі "Пераклады", "Асоба і час", "Постаці", "Гасцёўня", прывабна свеціцца вакно "Легалізацыі". Да калонкі рэдактара дабаўце калонку Нязгодніка, Перасмешніка. Няхай выступаюць ахвотныя чытачы са сваімі "экспромтамі".

5. Крывічы, ліцвіны, беларусіны... Цікавая мы грамада — як салата, дзе ў духоўнай страве адчуваюцца яшчэ данаваградскія прыправы. Вялікая патэнцыя ў такой супольнасці. Таму ўсе гістарычныя суседзі гэта адчувалі і баяліся: палавінілі, адсубвалі акрайцы мацерыка. Мы выжывалі, трацілі, аберагаліся. А будзем не толькі крыцамі тады, калі станем, узяўшыся за рукі, ад Віцебска да Брэста. Пакуль жа паўтараем хібы сваіх продкаў. Вось і разважаю. Дарагі мой сутворца: у цябе правыя ці левыя погляды. А што між намі? Калі тая самая зямля між Віцебскам і Брэстам, то давай паразумеемся! Мы ж, маючы гонар, служым аднаму мацерыку — літаратурнаму, дзяржаўнаму. Без нашай сумоўнасці так і застанецца Айчына бязмоўнай...

"Зачынай від сэбэ", — вучылі ўкраінцы ўкраінцаў. "Аднак сёння, — цытую супрацоўнікаў Рэдакцыйна-выдавецкай установы "Літаратура і Мастацтва", — знябожаныя літаратары мала дбаюць пра іншых". То "Да змогі!", як заклікаў Цішка Гартны ў сваім "Маніхвэсце..."

Казімір КАМЕЙША:

1. Знакавае, як вядома, нараджаецца не кожны год, нават не кожнае дзесяцігоддзе. Але чакаць яго мы павінны. Бо ёсць жа ў айчыннай літаратуры імёны, у талент якіх мы шчыра верым. Яны працуюць, шукаюць і пакідаюць, мне, чытачу, добрую спадзеву на творчае адкрыццё. Зычу ім толькі аднаго: не спяшацца. Многім нашым творцам, і старэйшым і маладзейшым, вельмі шкодзіць паспешлівасць. І са старонак кніг, і з часопісаў апошнім часам выходзіць нямаля на хуткую руку "скляпаных" рэчаў, цэлыя выдаткі павярхоўнасці, а то неахайнасці і прымітыву. Дрэнна тое, што сёння кожны, хто мае грошы, можа выдаць што заўгодна. Прыватныя выдавецтвы чакаюць вас проста з абдымкамі.

Сённяшні час, можа, не самы спрыяльны для літаратуры. Але людзі творцаў, літаратурны працэс не спыняецца. З'яўляюцца новыя маладыя імёны. А сапраўднага адкрыцця малавата. Тая паэтычная "прадукцыя", што з'яўляецца на старонках газет і часопісаў часцей за ўсё прахадная ды "мядузаватая" (М. Святлоў). З лепшага хацеў бы прыгадаць публікацыі Ю. Свіркі, М. Маляўкі, М. Дуксы, В. Яраца, Ю. Голуба.

З праявітых твораў прыемна парадаваў мяне раман А. Федарэнкі "Рэвізія". Ён друкуецца ў 1—2 нумарах "Полымя". Твор у

многім нечаканы, нават нязвыклы. Але ён ярка адпавядае майму разуменню той самай знакаваці.

Раманаў апошнім часам у нас было не так і мала, а вось на апавяданні па-ранейшаму беднавата.

2. Літаратура жаночая і мужчынская... Такі падзел здаецца мне вельмі адносным. Проста, мабыць, існуе зусім адрознае мужчынскае і жаночае ўспрыманне рачаіснасці. Жаночкае — гэта зусім не азначае дробязнае. Усё залежыць ад самога творцы. Для мяне аднолькава цікавая проза і паэзія Р. Баравіковай, Т. Бондар, В. Коўтун, З. Дудзюк, як і тое, што пішуць іх калегі, мужчыны.

Праўда, тая проза, якая належыць пры гэтым, як мне здаецца, заўсёды ў нечым праігравала ў параўнанні з творамі майстроў, ад самага пачатку прыпісаных да праявітых цэху. Паэту часта цяжкавата выбрацца з палону яго звыклай паэтычнай дэталізацыі, гэткага самазамілавання, якія ў прозе, магчыма, лішня. Паэт, як правіла, піша дзяцінствам, празаік жа — суровай сталасцю, хай ён і малады.

Я заўсёды з вялікай увагай, а то і трывогай, сачу за творчасцю нашых маладых паэтаў. У іх росшуках бачыцца мне шмат так званай "мануфактур-паэзіі", ад якой засцерагаў яшчэ вялікі Гётэ. Маладыя часта пішуць, азіраючыся адзін на аднаго, а таму і трапляюць у адны і тыя ж "пасткі-дзіркі" постмадэрновай блытаніны.

3. Маральнасць — гэта той духоўны арыенцір, якога павінен пісьменнік прытрымлівацца ў сваёй творчасці нават тады, калі яму даводзіцца звяртацца да рэчаў зусім амаральнага кшталту. Смакаванне пошлага, чалавеканеважальнага ніколі не рабіла гонару творцу.

Танная папулярнасць заўсёды часовая. Пісьменнік павінен не дагаджаць, не падладжвацца пад чыясыці густы, ён сумленнем і талентам закліканы скіроўваць чытацкія сэрцы да чысціні, дабрыні і справядлівасці.

4. "Літаратура і мастацтва" я чытаю са школьных гадоў, лічу за гонар друкавацца ў ёй. З прыемнасцю заўсёды чытаю артыкулы, дзе ёсць сур'ёзная, не прадуманая гаворка пра літаратуру, не цяпляю пазёрства і дыдактыкі. Мне асабіста падабаецца рубрыка "Даніна памяці". Хацелася б бачыць яе на старонках газеты часцей. З цікавасцю, а то і з пацехаю чытаю старонкі ЛеГала. Чакаю на старонках больш аналітычных матэрыялаў пра нашу паэзію і прозу, нейкіх цікавых думак старэйшых майстроў слова пра нашу літаратуру.

Сёння ў газету прыйшлі новыя маладыя сілы. Думаю, што яны зольныя зрабіць штотыднёвік цікавым і змястоўным. А сваю газету, вядома ж, трэба выпісваць. Апошнім часам мне не выпала гэтае зрабіць. Так што пабягу, сёння ж, і падпішуся на наш родны "ЛіМ".

5. Што тычыцца нейкіх прымірэнчых акцый паміж рознымі раз'яднанымі плынямі ці "групамі", дык прымірыць нас, як мне здаецца, змогуць толькі выдатныя творы — новыя раманы, аповесці, паэмы і вершы, а не амбіцыйныя з накіпам злоснага сіропчыку артыкулы. Хоць пасварыць можна і ў тым жа рамане, вывешы ў ім адмоўнага героя і надаўшы яму рысаў таго ці іншага пісьменніка. Падобнае мы таксама праходзілі. Не, давайце лепш тварыць, калі не вечнае, дык сумленнае.

Друкуецца ўпершыню

ГЛЫБОКІ РОЗДУМ НА РАЧНЫХ ВОДМЕЛЯХ

(Вадзяная паэма)

Навек запомнім той дзянёк,
Як селі мы на "Аганёк",
Пачаўшы падарожжа
Па светлых водах Сожа.

Бывай, прыстанак ціхі,
Бывайце, Клёнкі, Чонкі,
Не памінайце ліхам
Нас, дарагія жонкі.

Бывай, прырэчная зямля,
Мы ўжо — каманда карабля,
Які надзейна, лоўка,
Цяпер вядзе на Броўка
І не Шамякін сам Іван,
А слаўны Міша — капітан.
На тэмы і на вобразы
Усіх натхняе Образаў.
А корміць беззаганна
Нас паварыха Ганна,
Трымацца курсу паміж вех
Дапамагае нам Алег.
І нават аператар
Міхал Сямёныч Бераў
Выходзіў на фарватэр
І дно штацівам мераў.
Калі нырала ўглыб вады
Яго цяжкое цела,
Дык з берагоў сваіх тады
Рака ўцячы хацела.

Мы пазбегалі рыфаў,
Як мадэрнісцкіх рыфмаў,
І на рачныя мелі
Ні разу мы не селі.

Таму цяпер імкліва пром
Ужо не Сожам, а Дняпром.

Былі ў меню ў нас хібы —
Мы захацелі рыбы...
Аўрамчык ў рэчку лезці рад,
Але награнуў рыбнагляд.
— Браткі, выкручвайся з бяды,
Гукнуў арцельшчык Скрыган, —

Сухім не выбрацца з вады,
Дык хоць ратуйце крыгу.

Не ўратаваў Мікола ўлоў
І сам застаўся без штаноў.
Стаіць, ледзь лыка вяжа:
— Я што!.. Што Пімен скажа!..

— А дзе Бураўкін Генка!
— Усклікнуў Асіпенка.
Прагледзеў ён крамолу,
Не засцярог Міколу.

І тут арцельшчык аж збялеў,
Патузваючы вушка:
— Але, браткі мае, але,
Была б такая юшка...

Адно паэты-юнакі
У завадзі не моклі,
А кожны стрэчны пляж ракі
Аглядвалі ў біноклі.
Ад страсці Сачанка Барыс
Трос карабелы перагрыз.
Крычыць: — Патрэбна, братцы,
Хутчэй нам шлюзавацца.

Характар цвёрды, нібы сталь,
Тут паказаў Пятрусь Макаль.
— Ну, хоць русалак тут прынадзь,
Закідвае кручок Генадзь...

Не вытрымалі старыкі,
Часаць пачалі языкі.
Іх час ад часу як-ніяк
Натхняў на подзвігі каньяк.

У Юравічах стрэўся ўсім,
Як Ставер, самабытны
І невядомы шчэ зусім
Пісьменнік першабытны,
Якога гучны псеўданім
Цвыркун-Гадзіцкі Геранім.
Ён выклаў нам сваю душу:
— Даёш кватэру мінскую.
Я сто вякоў ужо пішу
Не горш за Дзеружынскага.
Хоць я не член саюза —
Не дрэмле мая муза.
— Сярод балот, сярод бароў
Правёў я шмат літвечароў.
Адно хвалюе, мучыць —
Пра іх не знае Кучар.
Бадай, адзіны я пііт,

Не ўнесены ў кандуіт.
А піць... не п'ю ні грама...

І б'ем мы тэлеграну:
"Саюз. Шамякіну Івану.
Пісьменнік новы адкапаны.
У члены прэцця. Мае рацыю.
Ці можам даць рэкамендацыю!"

Прышоў адказ: "Телеграфуйце,
Дзе быў той выкапень пры кульце
Калі не знаў мяне і Броўку,
Дык закапайце яго зноўку".

Мы закапалі. Селі выпіць.
А тут і кончылася Прыпяць.
Дзьме свежы вецер нам у спіну,
Мы выкіроўваем на Піну.

І тут нас елі дзень пры дні
І камары, і авадні.
Грахоўскі смелы быў адзін,
Бо меў ён чэшскі "Рэпудзін".
Ды хоць штоночы шмараваяўся,
Ад заедзі не ўратаваўся.
Кідалася ўся світа
У пляс святога Віта.
Ажно мільгалі ў Віткі
Пакусанья лыткі.
Аж нема Асіпенка роў
Ад азьярэлых камароў.
Хоць быў у нас ён камандзір,
Ды цягу даў, як дзэерцір.
Ён сігануў, нібыта ўюн,
На ноч схаваўшыся ў гальюн.

Ледзь машкара не даканала,
Пакуль дайшлі мы да канала.
І тут пісьменніцкая раць
Рашыла дружна загараць.
Нам пачарнець бы так жа вот,
Як Мішы Берава жывот.
Але хіба тут загарыш —
Прад намі ўжо малы Парыж, —
Сады і паркі Кобрына,
Якія варты лірыкаў,
Але не пстрычак Корбана
І скрыпуноў-сатырыкаў.

Хоць ненадоўга, ды хлапцы
Тут дружна аддалі канцы.
.....
На жаль, не ўсё адобрана,
Што адбылося ў Кобрыне.

Мы набліжаемся да месца,
Адкуль відзён славуты Брэст.
На развітанне "Аганёк"
Дае апошні свой гудок.
Канчаецца паэма —
Уся вычарпана тэма.
Яшчэ прачытваем разок,
Апошні ўпісваем мазок...

Калі ж за гэтыя мазкі
Не ўправіць партбюро мазгі —
Мы выпрасім у Броўкі
Яшчэ камандзіроўкі.

7—17 чэрвеня 1963 года.
Гомель — Лоеў — Камары —
ЧАРНОБЫЛЬ — НАРОУЛЯ — Мазыр —
Петрыкаў — Тураў — Пінск — Кобрын —
Брэст.

НА ЗДЫМКУ:
Васіль Вітка і Мікола Аўрамчык на
цеплаходзе "Аганёк" з уловам.

P.S. Гэтую ананімную калектыўную
паэмку даў мне Васіль Вітка падчас
нашай гутаркі з ім для часопіса
"Крыніца". Сваю "постаць" у часо-
пісе ён ужо не паспеў убачыць.
А паэмка вандравала разам са мною
з рэдакцыі ў рэдакцыю на хвалях на-
шага бурнага часу. Нарэшце яна
знайшла сваю прыстань.

Легал

Міхась МІРАНОВІЧ

Міранізмы

СЛЯДЫ

— Мой мужык
Няведама дзе загінуў —
Ад сям'і ўцёк,
Кажучы прасцей.
— І слядоў
Ніякіх не пакінуў!
— Не, чаму ж!
Пакінуў трох дзяцей.

НА ШТО НАТХНЯЮЦЬ КУЛАКІ?..

Заўжды пачуцці
Творцаў акрыляюць,
І шмат хто з песняроў
Меў сваю даму...
Жанчыны
На паэзію натхняюць,
А кулакі мужоў іх —
Больш на драму!..

НЕ Ё СВАЁЙ ТАЛЕРЦЫ

Кульнуўшы лішку,
На вяселлі сват
Упаў суседу

Носам у салат.
Кума Анэта
Кажэ сваіці Верцы:
— Здаецца, сват наш —
Не ў сваёй талерцы!..

ЗАЙЗДРАСЦЬ ЗГУБІЦЬ

Ён не курыць,
І жанчын не любіць,
І ў губу
Гарэлкі не бярэ,
Але зайздрасць
Да ўсіх гэтых згубіць —
І раней, чым іншыя,
Памрэ!..

ПОНЬТ НА ВОПЫТ

На дасканаласць
Меўся попыт.
Ды можаце
Пераканацца:
Да нас тады
Прыходзіць вопыт,
Калі ўжо ім
Не скарыстацца!..

СКАКАЎ КАЗАК...

Згадаю
Ньню-Украіну —
Аж іншы раз —
Сляза на вочы...
„Скакаў казак
Цераз даліну...“
Цікава мне:
Ці пераскочыў!..

Ігнат СЦІЗОРЫК

НЕШТА

(Версэт)

Знаёмства, глыбейшае, чым
спрадвеку,
то абвяшчае сустрэчу, то адкладвае
яе на потым,
з некім, хто мае прыйсці...
Алесь РАЗАНУ

Яшчэ яго ніхто не ўбачыў, ды самі
па сабе паступова
сціраюцца сляды, згортваюцца і
трымцяць адмеціны.
Нешта з'яўляецца і знікае і мае
шмат формаў і назваў.
А тое, чаго няма, само прыходзіць
не хоча, і тое, што

чакаюць, чакаць само не можа.
Чаканне глыбейшае, чым калісьці, то
абячае сустрэчу, то
адкладвае яе назусім,
каб вечна было пра што мне пісаць.

ЛІТАРАТУРА І ЖЫЦЦЁ

З вялікай павагай да твор-
часці пісьменніка Мікіты Мань-
каграфскага адносіцца яго жон-
ка. Штомесячна здаючы яго ру-
капісы ў макулатуру, яна набы-
вае самыя дэфіцытныя кнігі.

Міхась СЛІВА

ФОТА У. Басько
МАЛЮНКІ А. Гурскага

У найбольшай небяспецы "чалавек культурны" апынуўся, калі патрапіў пад рознаскіраваныя культурныя ж тэндэнцыі. З аднаго боку — імклівая гуманітарызация сацыялізму: вызначэнне духоўнага пераўтварэння рэчаіснасці ў якасці прыярытэтнага спосабу адаптацыі ў сучасным свеце. З другога боку — амаль "тайфунападобная" яе дэгуманізацыя: калі ўжо сам Ното ўважаецца за... архаізм, гістарычную "збыткуюнасць". Праблема заключалася ў тым, што гуманітарызация ("дыскурсаў" і "досведаў" — трымайся, суайчыннік, змагар з клятымі "варварызмамі"!), нягледзячы на ўсю яе дэкларатывную дэманстратывнасць, сёння насамрэч паўстае "гульнёю ў пацеркі", гэткаю ідэальнаю фарматворчасцю: балазе, інстытуты чалавека ўжо існуюць, а з аб'ектам вывучэння... Што-небудзь прыдумецца. А вось дэгуманізацыя сучаснага грамадства, наадварот, залішне паспяхова. Форма, такім чынам, паглынае змест.

Між тым, менавіта АДУКАЦЫЯ (зразуметая максімальна шырока) гіпатэтычна (!!) павінна была б спрыяць найперш набываццю чалавекам культуры жыццё — у разбалансаваным, расшчэпленым свеце. На жаль, далёка не гіпатэтычнаю — пра тое сведчаць і развагі сённяшніх наведвальнікаў "ТК" — паўстае пагроза жыццю самой культуры...

Ірына ШАЎЛЯКОВА

СУПРАЦІЎЛЯЛЬНАСЦЬ ДУХУ

Калісьці, аслепленыя сваімі тэхнічнымі дасягненнямі, захопленыя спажывецкай гонкай, мы страцілі многае з таго, што называем духоўнасцю. З гэтае нагоды Ніцшэ прамовіў коротка, але дакладна: "Бог памёр!" Боскаму няма месца там, дзе не знаходзіцца асобаў, здольных верыць і любіць, дзе пануе глухі да ўсяго, акрамя ўласнага страўніка, "аднамерны чалавек" (Г. Маркузе), істоты, што кучкуюцца ў шэры натоўп, у масы, апантаныя прагаю да разбурэння. Духоўны крызіс узнік на фоне грандыёзных дасягненняў цывілізацыі — войнаў, нігілізму, ксенафобіі, татальнай дэпрэсіі. І тут ужо не ратуе аніякая тэхнакратычная вучонасць і абазнанасць у сферы "супраціўлення матэрыялаў". Наадварот, абьякаваць да "супраціўлення душаў" толькі ўзмацняе чэрствы прагматызм, падштурхоўвае да меркантильнасці. Адным з трывожных сімптомаў гэтага становіцца выдаленне гуманітарных дысцыплін з вучэбных планаў рознага кшталту адукацыйных устаноў, захопленне дыстанцыйным навучаннем — пад "электронную фанеру".

Аднак менавіта да Настаўніка, але не да камп'ютэра ўрэшце ідзе дзіця, каб, гледзячы ў жывыя вочы, даведацца, што добра і што дрэнна. Так пачынаецца натхнёная і натхняльная творчасць — ад прызнання здзейснага: гэта ДОБРА. Найперш, для Чалавека. Біблейскі Гасподзь спачатку стварыў Эдэм — і толькі калі пераканаўся, што "гэта добра", засяліў яго людзьмі. Прыклад сапраўднай Чалавечай класіфікацыі, што працягвала выяўляцца і пасля завяршэння Тварэння — калі Бог зразумеў: людзі сталі "як багі, што спасціглі добро і зло". Пасля гэтага ён выправіў іх тварыць свет, паколькі надзяліў іх не веданнем, але ўменнем — называць рэчы іх імёнамі; інакш кажучы, уменнем быць у свеце і пераўтвараць яго ў паводле ўласнага "вобразу", у адпаведнасці са сваім разуменнем добра і зла, сыходзячы са свайго духоўнага супраціўлення ўсяму антычалавечаму. Нашчадкі Адама і Евы таксама ўключаныя ў працэс духоўнага супраціўлення хаосу.

Можна запрэчыць, што не існуе універсальнай шкалы, паводле якой вымяраўся б плён гэтага "супраціўлення", аднак вялікія гуманісты ўшаноўваюцца ва ўсім свеце. Паказальна, што выбітныя вучоныя, прыродазнаўцы, вынаходнікі ў большасці сваёй — адданыя прыхільнікі мастацтва, рупліўцы духоўнай культуры. Іх клопат распаўсюджваецца ледзьве не на ўсё чалавецтва; звычайна — сціпла, непублічна, праз "супраціўленне души".

І наколькі ж часта адукаваны чалавек дэманструе абсалютную няздольнасць уяўляць і ствараць! Нярэдка адукаванасць — гэта перашкода для нараджэння новага, нечаканага. З-за сухой вучонасці мы перасталі здзіўляцца чароўнасці жыцця. Не чуюм шматгалосся прыроды. Не ўмеем захопляцца, спачуваць і суперажываць. Бяды можа нарабіць толькі розум, халодны і прама-

тычны, "цвярозы". Спачатку безразважна знішчаць свае балоты, а пасля тое, што ад іх засталася, выдаваць за багацце ці не ўсёй Еўропы.

Ніколі яшчэ не ўдавалася правесці алгебрай гармонію. Але менавіта гармонія — хто адкрыў та, а хто неўсвадомлена — прагнем. "Шчаслівы не той, у каго шмат, а той, каму хапае". Адчуванне гармоніі, меры і прыгажосці — яшчэ адзін феномен "супраціўлення души", якая ў гэтым сэнсе не наталюецца толькі адным — адчуваннем уласнай унікальнасці і патрэбнасці. Так

яна выяўляе свой талент, "унікальную новост, што заўсёды нова" (Б. Пастернак). А які тэст дапаможа выявіць сам талент? А як ацаніць па стобальнай шкале такі "божы дар", як пачуццё гумару? Не кажучы ўжо пра геніяльнасць, якая не шукае, але пазбягае наезджаных дарог, устойлівых метадаў і агульнавядомых сродкаў. Таму "разумны" — насуперак "цвярозасці" — пойдзе-такі "ўгару", адкуль і ўбачыць раней не даступнае...

Словам, сапраўдны "спецыяліст", "прафесіянал" падобны да паэта, што здольны захопіцца чымсьці "відавочным" і "звыклым". У гэтым угрунтаваная традыцыя ўсходняга выхавання, калі занятка па матэматыцы можа спыніцца, як толькі за вакном ветрык падхопіць пясцікі сакуры, і настаўнік разам з вучнямі рушаць на вуліцу, каб наталіцца адвечным. Упэўнены, што і гэта неверагодна спрыяе росту тэхнічнага рэйтыngu Японіі. А што наш школьнік ці студэнт пачуе ад выкладчыка (які ўтаропіўся ў свае паперы) з нагоды першага веснавога дажджу? Ці хопіць у нашых настаўнікаў "супраціўляльнасці душаў", каб не адпрацоўваць, а выкладаць, не скупаваць, але адорваць?..

Сёння, у часы канфлікту духоўнага і матэрыяльнага, культуры і цывілізацыі, выкладчык павінен уваваць сабою класіфікацыя садоўніка, а не сталера. Бо ў ягоных руках — "матэрыял" чалавечы, духоўны. І ён мусіць даглядаць, пясціць, прышчапляць, узмацняючы здольнасць души да "супраціўлення", але не габляваць, пілаваць, секчы ў адпаведнасці з фізічнымі законамі "супраціўлення матэрыялаў".

"Что же тогда, когда профессор еще сверх того облечен школьным методом, схоластическими мертвыми правилами и не имеет даже умственных сил доказать их; когда юный, развертывающийся ум слушателей, начинающий понимать уже выше его, причается презирать его?" (М. Гоголь).

Адмысловыя патрабаванні і мы мусім прад'яўляць айчыннай прафесуры, асабліва той, што рушыць — і вядзе за сабою іншых — па гуманітарным шляху. Яна павінна не проста выкладаць храналогію пэўных падзей, але і ўсеагульную іх прычынасць ды ўзаемазвязь. Тады і мы, беларусы, як неад'емная частка "каласальнай велічы сусвету", будзем паважаць сябе ў свеце і ўшаноўваць уласную адметнасць.

Перафразую класічнае: бакалаўрам/магістрам/можаш ты не быць, а Чалавекам — абавязаны. Тады, бадай, і не спатрэбіцца многія вынаходніцтвы, высілкі, матэрыяльныя страты дзеля нейтралізацыі наступстваў нашых жа памылак. Аніякія нягоды і выпрабаванні не зламаюць таго, хто ўсведамляе ўласную унікальнасць і незалежнасць — у якасці звяна паміж продкамі і нашчадкамі. Ніцшэ называў такую асобу Звышчалавекам — ён здольны, а, галоўнае, імкнецца пераадолець супраціўленне інертнай масы, узвысіцца над натоўпам. Але не дзеля таго, каб панаваць і здэкавацца з натоўпу, а каб дапамаг-

чы тым, для каго "духоўнасць" не ёсць пустым гукам.

Звышчалавек парэаўноўваўся з магутным дрэвам, галіны якога, каб сягаць уверх, павінны мацавацца да магутнага ж ствала, глыбока ўкаранёнага ў роднай зямлі. Для нас, сённяшніх, тое азначае жыццёва важную неабходнасць "прыслухоўвацца" да голасу продкаў. Каб і нашыя нашчадкі ведалі: "тутэйшасць" нараджаецца з "супраціўлення духу".

Igor MAPO3AŪ
доктар культуралогіі, прафесар,
лаўрэат Дзяржаўнай прэміі РБ.
Інстытут парламентарызму
і прадпрымальніцтва

КУЛЬТУРНАСЦЬ ЯК ЗНАК САЦЫЯЛЬНАЙ АДМЕТНАСЦІ

Культура і адукацыя... Тэма заўсёды актуальная. Але лёс культуры выклікае ўсё большую заклапочанасць. Непакіць страта ідэалізму, прагматызм у дачыненні да культуры, якая на самай справе — своеасаблівае духоўнае біясфера, без якой чалавек, калі ён чалавек, існаваць не можа — дэградуе, гіне, назаўсёды страчвае бессмяротную душу. Эрозія духоўнага асяроддзя адбываецца паралельна і ў аднолькавых тэмпах з эрозіяй экалагічнага асяроддзя. Жыццё перастала быць арганічным, страціла сувязь з рытмамі прыроды. У нас пануе культ жыцця па-за яго сэнсам, выключна — камфортнага жыцця. Сэнс здольная вярнуць толькі культура. У глыбокім сэнсе слова яна — вечная. Антычная культура як быццам загінула, спыніла сваё існаванне, а на самай справе працягвае жыць унутры нас — у якасці, а не ў колькасці. А вось цывілізацыі паміраюць. Відавочную агонію нашай — заходняй, тэхнакратычнай — мы і адчуваем як страту культуры. А на самай справе перажываем нараджэнне, хоць не без пакут, новай светапогляднай, жыццэстваральнай парадэгмы. Задача адукацыі — усваяць яе, парадэгму, і наблізіць да нас. Як, якімі шляхамі?

Адна з самых вялікіх памылак чыноўнікаў ад адукацыі, ды і саміх выкладчыкаў — упэўненасць, што высокага прафесіяналізму можна дасягнуць, ахвяруючы агульнай культурай. Але ж высокі прафесіяналізм з'яўляецца неад'емнай яе часткай. Прыклад непрафесіяналізму, які ва ўсіх навідавоку, — сапсаванасць цэнтара Мінска найноўшымі пераробкамі: пачварныя пакрыцці над падземнымі пераходамі каля ГУМА, знішчэнне бульвара на вуліцы Леніна і пераўвасабленне яго ў пошлым барачна-купецкім духу, што зусім не стасуецца з навакольнай архітэктурай, дамамі пераважна сталінскага класіцызму. Інакш кажучы, было ў пераробчыкаў рамесніцкае майстэрства, было веданне сяхі-такіх тэндэнцый у сучасным дызайне, але не было адчування кантэксту, стылю. З маладых архітэктараў робяць праекціроўшчыкаў — дастаткова ўмелых (што і казаць), але не дойдзідаў-творцаў. Не дзіва, што кіч, безгустоўнасць вылазаць літаральна на кожным кроку. Дастаткова прыгадаць жахлівыя пластыкавыя пальмы, ўстаноўленыя перад Калядамі на праспекце Машэрава побач з мільнымі натуральнымі ялінкамі...

Адзінаквы прыклады, але і яны даюць падставы задацца пакутлівым пытаннем: ці так мы вучым студэнтаў? Ці ёсць у нас выкладчыкі-універсалы, якія б здолелі аб'ядноўваць пэўную вобласць навукі ці від мастацтва з філасофіяй, эстэтыкай, этыкай, псіхалогіяй, прыродазнаўствам у нейкім глабальным сінтэзе? А калі і ёсць, дык ці будзе вылучаны ў навучальным працэсе час, каб разважыць пра ўсё ў сукупнасці і прасочваць развіццё духоўных традыцый на працягу тысячагоддзяў? Пытанні рытарычныя...

Зварот да традыцый мінулага адбываецца і ў філолагаў часцей за ўсё на самым знешнім, павярхоўным ўзроўні (фабулы, сюжэта, назваў), у той час, як толькі натуральная рэакцыя стылю, жанру, усяго мастацкага цэлага сучаснага твора на літаратурна-гістарычную традыцыю з'яўляецца паказчыкам сапраўднага ўзаемадзеяння, узбагачэння, паўнацэннай пераемнасці. Акрамя таго, ні ад-

ну з'яву літаратуры, ды і мовы, сёння ўжо немагчыма разглядаць па-за культурным кантэкстам. Мы ж усё больш заганяем сябе ў рамкі рамяства, нейкага інструменталізму, цікавячыся (сама грэшная!) выключна фармальнымі пытаннямі. Мы штучна сябе абмяжоўваем: катастрофічна памяншаем колькасць гадзін на курс гісторыі сусветнай культуры, ліквідуем інтэграцыйныя курсы накіталт беларусказнаўства, не лічым ужо выключна важным выкладанне філасофіі.

Тое ж адбываецца і ў грамадстве. Нейкае татальнае неразуменне, што культура ў самым агульным сэнсе слова вызначае ўсё практычнае жыццё. Ужо не год, не гады, а дзесяцігоддзі мы ніяк не дацямім, што немагчыма аднавіць эканоміку без павышэння агульнага культурнага ўзроўню працаўнікоў-прафесіяналаў ва ўсіх галінах і сферах вытворчасці. Сёння здаецца, што фальклор, літаратура ўвогуле не патрэбныя, яны апынуліся на перыферыі грамадскай цікаўнасці, а на першым — атрыманне інфармацыі і яе носьбіты — журналісты. Але ўжо вельмі хутка спажываць інфармацыю ва ўсё большай колькасці будзе даволі проста (тэхналогіі ёсць, хоць пакуль здаюцца фантастычнымі), а вось творчую асобу з дапамогай ужо ўласных у чалавечы мозг чыпаў вываць немагчыма. І непазбежна будучы запатрабаванымі ўсе распрацоўкі літаратуразнаўцаў і лінгвістаў, што звыш-звышзадачай сваёй (часта і неўсвадомлена) мелі даследаванне псіхалогіі творчасці, законаў стварэння каштоўнасцяў — матэрыяльных і духоўных.

Іншы аспект праблемы: жыццё настолькі ўскладнілася і яшчэ больш ускладніцца, што апісаць яго можна будзе з дапамогай розных моў — у тым ліку вобразнай. І трэці паварот тэмы: на мяжы стагоддзяў і тысячагоддзяў, у пошуку новай глабальнай светапогляднай парадэгмы, усё больш выразна назіраецца працэс набліжэння адно да аднаго навукі і рэлігіі, навукі і мастацтва. Ды нават для лепшага атрымання і засваення інфармацыі неабходны пошук усё новых вербальных сродкаў. Слова ад пастаяннага спажывання стамляюцца, губляюць сваю замойна-сугестывную сілу. Тады патрабавецца абнаўленне мовы: становіцца неабходным узяць частку ад старажытных багаццяў, захаваных у фальклоры і дыялектах, і кінуць іх у літаратуру, а тая, у сваю чаргу, можа, нават і не заўважна для масавага чытача, аднаўляе праз сябе і жыццё грамадства.

Устанавіць сапраўды гуманную стасункі паміж людзьмі можна толькі праз культуру. Гаворка павінна ісці пра карэннае, рэвалюцыйнае абнаўленне нашага мыслення. Яно дасягаецца праз адукацыю. Напрыклад, на філалагічным факультэце БДУ практычнае вывучэнне межніх моў ідзе ў шырокім філалагічным кантэксте, але неабходны таксама і культурны кантэкст. Ён важны, як ні парадаксальна, у вырашэнні самых канкрэтных, практычных патрэб. Мы жывём у такі час, калі кожнаму з нашых выпускнікоў на працягу жыцця прыйдзецца, магчыма, не раз памянаць сферу сваёй дзейнасці. У новай сітуацыі патрэбны чалавек, здольны несці ў сабе высокі патэнцыял культуры і агульныя звесткі па яе гісторыі, якія дазваляць яму выкарыстоўваць свае інтэлектуальныя магчымасці ў той сітуацыі, у якую рынак працы яго паставіць. Ды і наўна лічыць, што чалавек можа нечаму канчаткова навучыцца ў ВНУ.

Чалавек вучыцца ўсё жыццё, праз жыццё і для жыцця. Час, прыведзены ў сцянах ВНУ, — не толькі перыяд завучвання матэрыялаў, але і пара станаўлення асобы. І вельмі важна, каб станаўленне ішло ў асяроддзі, якое б дазваляла далучыцца да сусветных і ў першую чаргу — нацыянальных — каштоўнасцяў. Часам атмасфера мае не меншае значэнне, чым сам працэс навучання. Зводзіць падрыхтоўку ў вышэйшай школе толькі да фарміравання спецыяліста — значыць, спрашчаць яе місію. Нахай веданне культуры і не прынясе практычнай карыснасці. Але яно ўсё роўна яшчэ доўга будзе заставацца знакам сацыяльнай адметнасці. А ў самім чалавеку павышае духоўную энергію, што таксама важна.

Тацяна ШАМЯКІНА
доктар філалагічных навук,
прафесар.
Белдзяржуніверсітэт

Што ні кажыце, а любяць пазмагацца за што-небудзь з чым-небудзь такім, што не надта або і зусім не супраціўляецца. Тады можна ўявіць сябе змагаром-волатам, палюбавацца сабой, адчуць сваю значнасць. Відаць, прыклад рыцара смутнага ордэна Дон Кіхота Ламанчскага, што заўзятая змагаўся з ветракамі і іншымі падобнымі ворагамі чалавецтва, натхніў і нашу зямлячку Марыю Жабінскую, якая аб'ектам свайго змагання выбрала нібыта вылезшае з-пад тоўшчы стагоддзяў непрыемнае ёй язычніцтва (дакладней, політэізм нашых продкаў, які яны спавядалі да прыняцця хрысціянства, "паганства" па тэрміналогіі, якую ўжывае наша аўтарка) (гл. "Фальклорная спадчына вачыма хрысціянства" — "ЛІМ", 6 лютага 2004 г.).

куцці ў кут Зюсю, або пакідае для яго ў місцы. У Магілёўскай губерні ў некаторых мясцовасцях запрашаюць таксама дзядоў, г. зн. памерлых бацькоў і дзядоў, паесці, прыгаворваючы: "дзяды, дзяды, хадзіца куццю есці", пакідаючы ім частку ежы за ваконцам альбо ў сенях" ("Живописная Россия", III, с. 254). Запічанне ж да міфалагічных персанажаў Лелі і Лялі, Цеці, Зюзі даўно лічыцца спрэчным (што пра гэта турбавацца!), затое ж Кіркора піша пра календарныя абрады, пра іншыя міфалагічныя персанажы, што не выклікаюць сумненняў, такіх як Пярун, Вялес, Ярыпа, Русалкі, лесавікі, дамавікі і да т. п. Вывучэнне духоўнай спадчыны народа, якая захавалася ў побыце беларусаў XIX ст., дало падставу даследчыку бачыць

БЫВАЮЦЬ ГАЛАСЫ...

Супадзенне. Але якое... Удзень 6 лютага на радзіме Аркадзя Куляшова адзначалі 90-годдзе з дня яго нараджэння, падзілася літаратурная імпрэза з удзелам сталічных гасцей. Увечары на першым Нацыянальным канале Беларускага радыё гучала літаратурна-музычная кампазіцыя "Ёсць у паэта свой аблог цалінны", запісаная ў 1996 годзе: вершы Аркадзя Куляшова ў выкананні Юрыя Сідарава. Народнага артыста Беларусі Юрыя Сідарава, які сёлета 9 студзеня пакінуў зямны свет. Вось ужо і саракавіны...

Прабегшы вачамі радкі яго біяграфіі, міжволі вылучыш лічбу "1954": год прыходу Ю.Сідарава ў Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр імя М.Горкага. Няцяжка заўважыць, што менавіта сёлета можна было б адзначыць паўстагоддзе яго прафесійнага служэння і яго творчай адданасці гэтай шанойнай і сляннай сцэне. Тут сыграны больш як сто галоўных роляў у шматстайным рэпертуары. З кожным выхадам гэтага майстра да публікі раскрываліся — праз псіхалагічна дакладныя, разнажанравыя і заўсёды па-мастацку пераканальныя вобразы — калізіі такіх твораў, як шэкспіраўскія "Антоній і Клеопатра", "Макбет", "Гамлет", горкаўскія "Дзеці сонца", "На дне", "Ягор Бульчоў і іншыя", "Якаў Багалопаў" (назва сцэнічнай версіі п'есы — "Букееў і кампанія..."), "Энергічныя людзі" паводле В.Шукшына, "Здані" Г.Ібсена, "Мілы хлус" Б.Шоу...

Юры Сідараў уражваў майстэрствам пераўвасаблення ў спектаклях Беларускага тэлебачання, на кінаэкране, у літаратурна-драматычных пастановках і літаратурна-мастацкіх кампазіцыях нацыянальнага радыёэфіру. Больш як два дзесяці акцёрскіх работ ажыццёўлена ім на экране і ў радыёстудыі, і многія — на цудоўнай беларускай мове. Яна загучала настолькі арганічна ў спалучэнні з інтанацыйнай гамай голасу артыста — нібыта была для яго родная ці, па меншай меры, блізкая з маленства. Хаця народжаны Ю.Сідараў быў у Паволжы, на саратаўскай зямлі, а прафесійную адукацыю атрымаў у Маскоўскім тэатральным вучылішчы імя М.Шчэпкіна...

Сцэнічнае мастацтва, якое сілкуецца жыццём чалавечага духу, нязмушана іграй пачуццяў, зменлівасцю настрою, хуткаплынна і суб'ектыўнай асацыятыўнасцю вобразаў, — мастацтва крохкае і эфемернае. Спектакль сыходзіць са сцэны — знікае мастацтва. Сыходзіць Артыст з накіраванага яму зямнога шляху — разам з ім адыходзіць яшчэ адна загадка магіі відачынення. Для прыхільнікаў таленту, для тэатральнай гісторыі, для будучыні застаюцца толькі копіі: кінакадры, відэа-стужкі, аўдыёзапісы, фота... І легенды. І памяць.

С.БЕРАСЦЕНЬ
Фота А.ДЗМІТРЬЕВА

**ІХ СЛЯДЫ ЗАХАВАЛІСЯ
Ў МОВЕ І ТАПАНІМІЦЫ...**

Праўда, не ўсё язычніцтва ахапіла сваім вокам пільная дазорная, а толькі некаторыя палажэнні выбраных ёй даследчыкаў, што памылкова залічалі да язычніцкіх бостваў сумніўныя міфалагічныя персанажы ці вобразы, рэканструяваныя на недастаткова цвёрдым грунце, на што звярталі ўвагу іншыя знаўцы традыцыйнай культуры (задоўга да М. Жабінскай).

Дык у чым праблема? Ну, дапускі пэўныя пагрэшынасці нашы першапраходцы, захапляліся рэканструкцыямі, яны былі энтузіястамі вывучэння спадчыны, рабілі гэта не за зарплату. Але як многа імі зроблена, як багата імі збрана, выраставана ад забыцця, знішчэння! Ім належыць найперш наша павага і ўдзячнасць. Марыя Жабінская пачынае, праўда, з пахвалы піянеру славянскай фальклорыстыкі Зар'яну Даленгу-Хадакоўскаму (Адаму Чарноцкаму), які закончыў Слуцкае павятовае вучылішча, самастойна вывучаў у Мінску прававыя навукі працаваў з кнігамі, вызначаўся выдатнымі здольнасцямі. Такім сынам Беларусі можна ганарыцца. Спадарыня Жабінская хоць і чула пра яго, але, відаць, толькі збожышага.

З.Даленга-Хадакоўскі ў сваіх вандроўках сабраў вялікі матэрыял па фальклоры, тапаніміцы, мове (жыў у канцы XVIII — пачатку XIX ст., 1784—1825 гг.). "Сабраны матэрыял друкавала Расійская акадэмія навук", — паведамляе нам аўтарка. А на самай справе? Яго збор беларускіх песень не надрукаваны да сённяшняга дня; польскія песні, сабраныя ім, пабачылі свет толькі ў 1973 годзе, выдадзены ў Варшаве; украінскія — у 1974 г. у Кіеве. Лёс яго навуковай спадчыны быў такі ж складаны, як і жыццё даследчыка. Недасведчанасць спадарыні Жабінскай вывела нашага першапраходцу з-пад агню яе крытыкі: яна не ведала, што Даленга-Хадакоўскі таксама лічыў, што ў славянскай міфалогіі былі такія босствы, як Пярун, Даждзбог, Стрыбог, Мсцібог, Белбог, Чарнабог, Гайбог, Радагост, Рай, Дунай, а таксама Лада і Леля (гл. Аксамітаў А. С., Мала Л. А. "З душой славяніна". Мн., 1991. С. 84).

Ці ў адносінах усіх персанажаў першапраходца меў рацыю? Відаць, не, але мы павінны ўважліва вывучаць спадчыну, правяраць, ды ўсё ж разумець, што не з пальца высмактаў гэтыя назвы-імяны паважаны збіральнік, ён меў справу з многімі старымі дакументамі, якія нам невядомы зараз, таму цяжка штось-

ці так з ходу адмаўляць ці сцвярджаць. Ва ўсякім разе, калі захаваліся след у мове, у тапаніміцы, то існаваў і пэўны аб'ект, іншая справа, што гэта было.

Наступным трапіў пад гарачую руку Марыі Жабінскай Адам Кіркора, пра якога ў энцыклапедычным даведніку "Этнаграфія Беларусі" сказана, што гэта "беларускі, польскі і рускі грамадскі дзеяч ліберальнага кірунку, этнограф, гісторык, краязнавец, археолаг, літаратурназнавец". Ён быў чл.-кар. Імператарскага археалагічнага таварыства, членам Рускага геаграфічнага таварыства, Акадэміі ведаў у Кракаве і інш. Надзвычай працавіты і дасведчаны чалавек. Энцыклапедыст. Яшчэ ў далёкім 1839 годзе апублікаваў працу "Рэшткі язычніцкіх звычаяў на Беларусі", а ў 1858 годзе ў "Этнаграфічным зборніку", што выдавала РГА, змясціў вялікую працу "Этнаграфічны погляд на Віленскую губерню", у якой

сусінаванне хрысціянскіх і дахрысціянскіх элементаў у свядомасці людзей, што вылілася ў прымаўцы: "І Бога хвалі, і чорта не гняві". З гэтым дарэмна змагацца, так яно было, а мінулае не пераробіш.

Нападкі Марыі Жабінскай на П. Бяссонава настолькі дробязныя, што пра іх няварта і гаварыць. Якраз Бяссонаў добразычліва ставіўся да нацыянальнай спадчыны беларусаў, выдаў каштоўны зборнік беларускіх народных песень.

Навуковая спадчына акадэміка Рыбакова, на мой погляд, адкрытыкі М. Жабінскай не вельмі пахінецца, так што гэты момант можна і не разглядаць. Крытыкаваць кнігу праф. Міхаіла Кацара "Беларускі арнамент. Ткацтва. Вышыўка" зусім нескладана. У ёй вялікая колькасць цудоўных узораў беларускага дэкаратыва мастацтва, але вельмі неадзежны тэкст. Нават у прадмове Яўгена Сахуты, які ажыццявіў пераклад тэксту з рускай мовы, літаратурную апрацоўку і навуковую рэдакцыю, знаходзім заўвагу: "Вядома, пры сённяшнім узроўні навуковай думкі многія разважанні аўтара здадуцца досыць спрэчнымі, добра вядомымі ці недастаткова абгрунтаванымі". Сказана гэта занадта мякка. І ўсё ж нельга абвінавачваць праф. Кацара ў нейкім імкненні рэстаўраваць язычніцтва, проста ёсць удалыя даследаванні, а ёсць слабыя, непераканаўчыя, слаба аргументаваныя і да т. п.

У чужым воку парушынка бачна, а ў сваім і бярэна не ўгледзець. Марыя Жабінская нават у невялікім артыкуле робіць памылкі, недакладнасці. Так, абрад "Пахаванне стралы" яна "пасяляе" ў вёсцы Стаўбцы, замест вёскі Стаўбун, дзе ў 1926-м годзе яго дасканалы зафіксаваў і апісанне апублікаваў у часопісе "Наш край" М. Каршукоў. Апісанні гэтага абраду рабілі многія фальклорысты, даследчыкі. Доктар філалагічных навук Г. Барташэвіч прысвяціла гэтаму феномену асобны раздзел сваёй працы "Беларуская народная паэзія веснавога цыкла..." Самым забойчым у разгледжаным артыкуле мне здаецца патэтычнае пытанне: "...няўжо нашы навукоўцы, апелючы памылкамі (!) папярэдніх даследчыкаў, будуць хваліцца перад светам паганствам, зневажаючы хрысціянскую культуру значнага гістарычнага шляху?" Ды Бог з вамі, Марыя Пятроўна, аксіцыесе! Хто ж памылкамі хваліцца? У навуцы трапляюцца дзівакі, але не да такой жа ступені.

Я. СКОРКА

шмат адведзена месца старажытным рэчам у побыце беларусаў і літоўцаў, запісаў народныя песень, абрадаў. Праца не страціла значэння да нашых дзён. М. Жабінская "як жывы сведка і носьбіт фальклору палавіны XX — пачатку XXI стст." (умею ж мя сказаць пра сябе ўрачыста!) абвінавачвае яго, нібыта ён імкнуўся даказаць, што беларусы заставаліся язычнікамі і ў яго час, калі пісаў: "Окрестности Докшиц и вообще Дисненский уезд сохранили много суевренных обычаев времен язычества". "Сохранить" не азначае зусім "быць язычнікам", трэба як след разумець напісанае. Пацвярджаю, што і зараз не толькі "окрестности" Докшыц, а і многія іншыя захавалі нямала старажытных звычаяў, уяўленняў, прыхаў.

Смешнымі выглядаюць "разаблачэнні" М. Жабінскай, што датычацца апісання А. Кіркора абрадавых дзеянняў на куццю. Трэба сказаць, што апісанні Кіркора змястоўныя, даюць шэраг дэталей, варыянтаў з адчуваннем удзельніка ці жывога сведкі тых абрадаў. Ён піша: старэйшы ў сям'і "кідае лыжку

8 лютага памёр дацэнт Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, член Беларускага саюза музычных дзеячаў, лаўрэат міжнародных конкурсаў Ігар Ардаліёнавіч Атраднаў.

І. Атраднаў нарадзіўся 24 жніўня 1956 года, у 1975 г. скончыў Гродзенскае музычнае вучылішча, у 1980 г. — Беларускае дзяржаўнае кансерваторыю, у 1982 г. у ёй жа — асістэнтуру-стажыроўку. З 1982 года нязменна працаваў у Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі.

За гэтыя гады ён падрыхтаваў 10 лаўрэатаў міжнародных конкурсаў, 45 выпускнікоў акадэміі высокай кваліфікацыі, якія працуюць у творчых калектывах, навуковых установах Беларусі і за яе межамі.

Сваю педагагічную працу І. Атраднаў паспяхова сумяшчаў з актыўнай канцэртнай дзейнасцю. Таленавіты музыкант, ён быў першым выканаўцам многіх твораў беларускіх кампазітараў для баяна.

Карыстаючыся вялікім аўтарытэтам у музычным свеце, ён пастаянна запрашаўся для працы ў журы міжнародных конкурсаў, выбіраўся членам Праўлення Беларускага саюза музычных дзеячаў, з 1993 года ўзначальваў аддзяленне БСМД у Беларускай акадэміі музыкі.

Ігар Ардаліёнавіч шмат увагі ўдзяляў падтрымцы маладых музыкантаў, выкладаў у Рэспубліканскім вучэбным комплексе гімназія-каледж пры Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, з'яўляўся аўтарам шэрагу праграм і метадычных дапаможнікаў, якія актыўна выкарыстоўваюцца ў навуковых установах.

І. Атраднаў быў чалавекам высокай культуры і інтэлігентнасці, чутым сябрам, цудоўным бацькам і сем'янінам, высокапрафесійным музыкантам. За сваё кароткае жыццё ён здолеў многае зрабіць для развіцця выканальніцкай школы баяна і акардэона ў рэспубліцы. Светлая памяць пра Ігара Ардаліёнавіча назаўсёды застанецца ў нашых сэрцах.

**БЕЛАРУСКАЯ ДЗЯРЖАЎНАЯ
АКАДЭМІЯ МУЗЫКІ,
БЕЛАРУСКИ САЮЗ
МУЗЫЧНЫХ ДЗЕЯЧАЎ**

Артур ШАПЭНГАУЭР:

"Творы ўсіх па-сапраўднаму адораных галоў адрозніваюцца ад астатніх характарам рашучасці і пэўнасці і вынікаючымі з іх выразнасцю і яснасцю, бо такія галовы заўжды канкрэтна і ясна ўсведамляюць, што яны хочуць выказаць, — усё роўна, будзе гэта проза, вершы ці гукі. Падобнай рашучасці і яснасці не мае іншым, і яны адразу ж распазнаюцца па гэтых недахопах."

Павел ГАСПАДЫНІЧ. "Цэзар будзе жыць" (раман у фантазіях; Мінск, выдавец І. Логвінаў, 2004г., рэдактар З. Віш, 300 ас., 184 стар.)

Пачну з прыемнага. На мае публікацыі рэагуе ўсё больш "ЛеГалізаваных" людзей. Шкада, што ананімна. Суцяшае, што "даносіць" не ў якія іншыя органы, а ў свае родныя, па прамым адрасе. І хоць даводзіцца канстатаваць, што наша літаратурная грамада яшчэ не выспела для адкрытай палемікі, аднак, спадзева да лепшага ёсць: хоць і спадзішка, а праўду-матку пачалі рэзаць: "Сумна ў "ЛіМе" новым стала Ад актыўнасці ЛеГала: Выбраў зацемкі з кішэні, Творцы для яго — Мішні, І збіраецца да пенсіі Іх адсочваць у рэцэнзіях, — Быццам Бэндэ уваскрос, Каб рашаць пэзаў лёс."

За выключэннем двух апошніх радкоў, з першымі пагэдзіцца можна. А наконце упамінаюцца Бэндэ тут і дурны зразумее, што не разумейшы пісаў. Папахвае праваслаўным атэізмам, бо ўсім адукаваным вядома, што, апроч Ісуса Хрыста, ніхто пакуль у Госпада Бога ўваскрэшэння не заслужыў. Бэндэ — тым болей, а я — і пагадоў... То дайце ж мне зарабіць свой кавалак хлеба, каб не памерці, з упілкам таго, што надалей графаманію да вялікага граху я адносіць не буду...

Цяпер — да канкрэтыкі. Малады літаратар Павел Гаспадыніч таксама заклапочаны навязлівай жыццесцвярдзальнай ідэяй. "Цэзар будзе жыць" — даклярае ён у сваім аднайменным рамане ў фантазіях. Прачытаўшы старонак дзесяць, я адразу ж упэўніўся, што такія рэчы падлягаюць абавязковай ЛеГалізацыі.

Больш за тое, з анатацыі вынікае, што Павел мне брат па духу, бо "вядзе барацьбу не толькі з няздарнымі літаратурнымі папелінікамі, але і з самім сабой". На справе, аднак, не ўсё так выйшла, як заяўлялася аўтарам. Пэўна можна сказаць толькі адно: кніжка неадназначная, а яе аўтар не зусім ураўнаважаны ("Я вельмі нізкі, і я вялікі!!!")

Мне падаецца, што ў пераважнай большасці творчасць сучаснай літаратурнай моладзі не мае пад сабой устойлівага класічнага фундамента. Найбольш аб'ёмная доля іх літаратурнага дойлідства ўзводзіцца на пяску, на ваяным стыхійнымі парывамі еўрапейскага постмадэрна. Дэмакратычная няпэўнасць грамадскага жыцця апошніх пятнаццаці гадоў акрыліла іх расунутымі да бязмежжа гарызонтамі знешняй свабоды, ёю ж (тою вонкавай свабодай) звужылі і абмежавалі свабоду ўнутраную. (Стала амаль усё можна, ды сталі мала што магчы.) Адсюль — ігнараванне класічнай фарматворчасці, размыванне жанраў, абманлівы росквіт, іронія і самаіронія, прага да перформансаў, паляровае шматкіжжа ды internet-"завісанне"...

"Капнуўшы ж на глыбіню", як пісала некалі Ала Сямёнава, насамрэч не дастаем ужо ні чыстай крынічнай вады, ні іншых каштоўных выкапняў, апроч усё тых жа, хіба што больш адмыслова, як на ехрат, упакаваных, "торфу" ды "калійнай солі"... Але, яшчэ не дапнуўшы да падножжа Алімпа, ужо вывяргаем гарачай павай якога-небудзь бліжэйшага Лагойскага Везувія:

"П'яны пэзт збірае грошы на санет, які потым бясплатна будзе лупаць па хатах душ добрых суайчыннікаў." (...)

— Прывітанне, Мікола!
— Здароў!
— Ну!
— Ну!!!

Простая размова геніяльных маладых пэзаў".

Пэўна ж гэта іронія, нейкі ход, своеасаблівая літаратурная гульня і "падсечка" чытача, думаеш ты, пакуль праз колькі старонак не натыкаешся на абвясненне сваіх наіўных домыслаў:

"Гэх, творчасць мая! Што ты робіш са мной?! Бо даўно гэта я не лічу гульнёй, а ты ўсё адно не супакоішся!"

Што праўда, падчас фантазіі раманіста (хоць тэксты па сутнасці дэённікавыя) набываюць доволі самакрытычны характар: "...пішу пакуль што раман бясконцы. Пытанне ў іншым, сумна-крытычным: а ці ёсць ва ўласным творы хоць зярнятка іскрыначкі-залацінкі?" Пытанне небеспадстаўнае.

І ўсё ж напрыканцы скажу нечаканае: аўтар патэнцыяльна таленавіты. У ім ёсць кропля таго вар'яцтва, без якога немагчыма сама сутнасць творчасці. Ён не староніцца, не баіцца і не хібіць праўды чалавечага жыцця, пакутуе ад бяссонніцы душы, уражлівы да змены святла і ценю... Гаспадыніч яшчэ не ўсё можа, але шмат чаго хоча. Таму тое, чаго ён пакуль што дамогся, мае, на жаль, такі разбэрсаны выгляд. "Дзіця... з запалкай пэзіі" — як вельмі трапна ён сам сябе вызначае. Аднак у яго ёсць шанец. Нават два: **узвысіць Рым**, як тое здолеў зрабіць Цэзар альбо **спяляць яго** на манер Нерона (гаворка вядзецца, вядома, пра літаратурнае дзейства). І пакуль час яшчэ працуе на яго (П. Гаспадыніча), а не супраць, трэба развінаць крыпі ўнутранай свабоды, а значыць, "вучыцца размаўляць з Богам".

Паколькі Павел "балюча рэагуе на крытыку", я буду намагацца казаць яму ягонымі ж словамі: "Творчасць, асабліва тая, што вызначаецца маніякальнасцю прадказанняў і ўплыванняў на лёс, не можа вока-мгненна знікнуць. Гэта як запалкай чыркнуць — пойдзе маленечкі дымок, а агеньчык не запалае..." Што ж, з гэтым спрачацца не выпадае, можа, апроч як пра стыльваю шліфоўку тэксту (і гэта найбольш відавочная балячка аўтара). Аднак спадзяюся і веру, бо падзяляю і наступную Паўлаву думку, якая некаму, пэўна, падасца наіўнай а то і абсурднай: "Назвайце мяне графаманам, але я буду пісаць, бо заўсёды ва ўсім свеце знаходзіцца адзін мой чытач — гэта я". У мяне асабіста няма сумнення, што менавіта пры такім стаўленні да ўласнай творчасці, у рэшце рэшт, на нашых арыгіналах і выяўляецца соль мастацтва.

Валерыя Кустава — наш вядомы вундэркінд ад паззіі. Пра гэта даўно ўсе гавораць. Але час ідзе, а пэзтка ўсё ніяк не можа паспець за напрачым ёй талентам. Здаецца, і Пегас ужо надзейна асядланы, а ўзлёт чамусьці зацягваецца... Відаць, нешта жыццёвага вопыту, пераасэнсавання пражытага ды ўраўнаважанасці думак і пачуццяў. Бо не скажаш, што пэзтцы здольнасці ці творчай энергіі бракуе:

Расчашу жарабца грэбнем я,
валасы нацягну на смыкі:
адзін чорны, другі — такі
ён сівы, але грае як!

"Dolce, dolce..." — ядwabны акорд.
"Presto, presto..." — блазнуе струна.
"Dolce, dolce..." — п'яшчотны код.
"Presto, presto..." — ажно да відна.

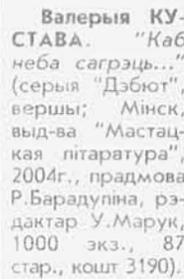
Адзін добры таварыш і выбітны крытык аднойчы патэлефанаваў і параў мне, каб не наклікаць на сябе агрэсіі рэцэнзуемых аўтараў, найбольш цытаваць іх, пры тым аніяк не каментуючы абраныя месцы. Умудроны зразумее — паставіў ён кропку. Я працітую некаторыя радкі з прадмовы да гэтага зборніка народнага пэзта Беларусі Рыгора Барадупіна:

"Валерыя Кустава арганічна таленавітая, натуральна арыгінальная, неабходна ўтрапёная пэзтка. Яна слухае крэўнае слова душою, й слова звычайнае слухаецца чаканую апантанку. Пэзтка ўмее перабіраць словы, як бурштын. Падкрэслі, як беларускі бурштын. Пэзтка любіць вядзьмарыць словам. Заўважу, вядзьмарыць па-беларуску. (...) Валерыя Кустава ў сваіх лепшых вершах самадастатковая ў адкрыццях. Паслухаем адзін верш.

Здранцвеюць вусны —
буду вачыма гаварыць.
Выкажу вочы —
буду рукамі глядзець.
Прагледжу рукі —
буду сэрцам вітацца.
Развітаю сэрца —
буду душою біцца.
Разаб'ю душу —
буду...
буду.
Гэта нечакана, бо даўно чакана. Гэта толькі Валерыя Куставай выгукнута. Гэта ўражвае."

Маладая пэзтка напраўду ўмее зрабіць на патрэбнага чытача непараўнае ўражанне:

Дзіўная незабудка
прывабіла рамантыка.
Ён зрабіў крок —
і застаўся з ёю назаўжды.
Пажадаем ёй далейшага поспеху на пэзтычнай ніве, новых уражанняў і здзіўленняў...

Валерыя КУСТАВА. "Каб неба сагрэць..." (серыя "Дэбют", вершы; Мінск, выд-ва "Мастацкая літаратура", 2004г., прадмова Р. Барадупіна, рэдактар У. Марук, 1000 экз., 87 стар., кошт 3190).

А наастанку давайце, як кажа сучасная моладзь, "адцягнемся" з гумарам. Альбо, як пісаў выдатны рускі пэзт М. Рубцоў:

"Давай погуляем!
Давай пахохочем!
И праздник устроим,
И карты раскроем...
Эх! Козыри свежи.
А дураки те же".

З Міхасём Мірановічам з Віцебска асабіста я не знаёмы. Ведаю толькі, што чалавек ён не малады, аднак гэта яго першая кніжка арыгінальнага і, паверце мне, дасціпнага гумару. Як ён сам піша пра сябе: "Мая малая радзіма — на Ушаччыне. А што Ушаччына — пэзтычны пуп Віцебшчыны, вядома нават і не знаўцу пэзіі. ...Пражыць сёння, успрымаючы акружаючую рэальнасць усур'ёз, без смеху — немагчыма. ...Першы раз мае прозвішча мільганула ў газеце "Літаратура і мастацтва" ў 1972 годзе..." Што ж, шкада, што цяпер наша трынаццатая лімаўская старонка без Мірановіча каторы час удавой глядзіцца. Ён бы скрасіў яе штомесячныя з'яўленні. Зрэшты, як піша аўтар:

Няхай ваша доля мяне абміне,
Баюся яе не на жарты:
Хто з лёгкасцю верыць жаночаму "не",
Той іхняга "так" і не варты.

Умее, умее Міхась Мірановіч знаходзіць патрэбнае слова ў непатрэбным месцы:

Вось так жыццё сабе ідзе:
З напасцямі не размінучца.
Наперад боязна глядзець,
Назад жа брыдка азірнуцца.

Альбо такое:

Як размаўляюць сёння ў нашай хаце?
Паслухаўшы пара рабіць выснову:
Мы ўжо даўно забылі мову маці,
А знаем толькі мацэрную мову.

І яшчэ:

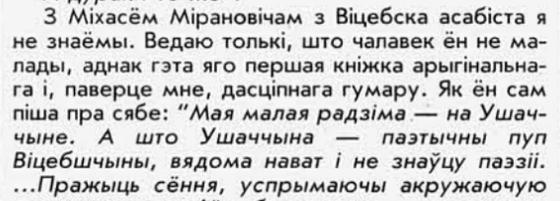
Мы ўсяго ў свой час набачыліся, брат:
Парнаграфіі, распусты, прастытуцыі...
Засталася нас ужо не вельмі шмат —
Ветэранаў сексуальнай рэвалюцыі.

І наастанку:

Вядома мне: усе пэзты
Жанчын любілі і віно.
Як браць вась гэтыя прыкметы,
То я — пэзт ужо даўно.

Спадар Мірановіч, вы пэзт і па ўсіх іншых прыкметах. А пра сябе падумаем... Там-сям, той-сёй, магчыма, што й так... Дзякуй за кніжыцу, педзьве з жонкаю на выхадныя падзялілі.

Міхась МІРА-
НОВІЧ. "Міранізм"
(гумар і сатыра; Віцебск, УПП "Віцебская абласная друкарня", 2002г., рэдактар і аўтар прадмовы Ф. Сіўко, 1000 экз., 128 стар.)

Пры перадруку просьба спасылацца на "ЛіМ". Рукпісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый. Набор і верстка камп'ютэрнага цэнтры РВУ "Літаратура і Мастацтва"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага унітарнага прадпрыемства "Выдавецтва "Беларускі Дом друку" г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 79

Індэкс 63856 Наклад 1650 Умоўна друк. арк. 3,72 Нумар падпісаны ў друк 25.02.2004 у 11.00

Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь
Выдавец:
Рэдакцыяна-выдавецкая ўстанова "Літаратура і Мастацтва"

Рэгістрацыйнае пасведчэнне № 715
Заказ 342
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе ўзнагароджаны ордэнам Дружбы народаў

ГАЛОЎНЫ РЭДАКТАР

Анатоль КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная рада:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,

Леанід ГАЛУБОВІЧ,

Віктар КАВАЛЁЎ,

Вольга КУРТАНІЧ,

Віктар ПАТАПЕНКА —
намеснік галоўнага рэдактара,

Віктар ШНІП —
адказны сакратар

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск,
вул. Захарова, 19
ТЭЛЕФОНЫ:
галоўны
рэдактар — 284-66-73
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-44-04
адказны
сакратар — 284-66-73

АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-79-65
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-79-65
літаратурнага
жыцця — 284-79-65
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-79-65
пэзіі і прозы — 284-79-65
музыкі — 284-81-53
тэатра, кіно — 284-81-53
выяўленчага
мастацтва — 284-81-53
карэктарская — 284-80-91
бухгалтарыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-84-61

Электронны адрас:
e-mail: minsk@lim.by

Пры перадруку просьба спасылацца на "ЛіМ". Рукпісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый. Набор і верстка камп'ютэрнага цэнтры РВУ "Літаратура і Мастацтва"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага унітарнага прадпрыемства "Выдавецтва "Беларускі Дом друку" г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 79

Індэкс 63856 Наклад 1650 Умоўна друк. арк. 3,72 Нумар падпісаны ў друк 25.02.2004 у 11.00

Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь
Выдавец:
Рэдакцыяна-выдавецкая ўстанова "Літаратура і Мастацтва"

Рэгістрацыйнае пасведчэнне № 715
Заказ 342
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12